

MODRA
PTICA
LETOIV.

M O D R A P T I C A

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 10. ŠTEVILKE

SEPTEMBER

Mirko Javornik: Megla nad Verdunom

Miško Kranjec: Kati Kustecova

Vladimir Bartol: Zaklete noči

Marcel Proust: Konec ljubosumnja

Poročila

Razno

MEGLA NAD VERDUNOM

MIRKO JAVORNIK

I

Dolge, mirno razvalovljene poljane strnišč na vse strani, zdaj pa zdaj skupine visokih, košatih slamnatih stogov in kupov, ki so iz daljave po robovih obzorja podobni osamljenim, podirajočim se gradovom, zoreče, polne jablane z ožganim listjem in skrivenčenim vejevjem, ki se vrste ob cesti v nedogled. Rahli, raztegnjeni loki poti na levo, na desno, na vse strani, včasih sredi poljane gozd akacij, včasih v položnih bregovih vinarograd mrzlo zelene barve. Potem tu ali tam naselje z razbitimi, ogoljenimi hišnimi pročelji, z zidovi nedoločljive sivkasto rdečkaste barve, z nagnjenimi dimniki, skoraj brez ljudi, z redkimi vrtovi in čednimi, ostarelimi gotskimi cerkvami razpadajočih zvonikov. Nato spet iztegnjena, spolzka črna cesta, jablane in strnišča. Vsa obzorja so vidna, nikjer ne ustavlja pogleda ne visoka gora, ne gozd. Na vse skupaj pritiska nizko, oblačno nebo, izpod njega lijo tenki, redki curki zaspanega dežja, ki se s ponovnimi sunki trga iz megla nad to razvalovljeno zemljo. Dež pada ure, dneve, tedne dolgo z vedno enako utrujajočo lagodnostjo, razmaka rjave, prstene bregove, zaliva poganjajočo ozimino, sivi strnišča in polni vodnjake osamelih domovij. Z dežjem, se zdi, da lega na zemljo in ljudi otožnost, praznosta brez obraza, vse postaja zamolklo: barve, glasovi, luč, razpoloženje.

To je začetek jeseni v severni Franciji, v Champagnei, izza Marne in Aisne. Človek začne v bližini zemlje pozabljati, da je bil še včeraj v Parizu in da je predsinočnjim iskal čudovitosti matere Francije po montmartrskih svetiščih veselja in po razsvetljenih borzah radosti na Montparnasseu. Čudi se zaradi bližine pariških spominov temu, da začnjenja Francija tu gori izgubljeni stereotipno podobo prsate, razgaljene Amaconke, ki je postala čutni simbol republike in njenih blagoslovov, ter postaja polagoma podobna lagodni, plodni materi neštetih otrok in gospodarici nepreglednih polj in planjav.

Taki so dnevi, ko se nameni obiskat poljane okrog Verduna, križe po ameriškanskih in angleških pokopališčih zapadne fronte, ko želi videti, kako se je dvem ali trem milijonom svojih mrtvih oddolžila tista zemlja, ki je imela od njihove smrti še kolikor toliko posrednih ali neposrednih koristi, bodisi to v bajnem dvigu zlatega kritja Narodne banke, bodisi v porasti že tako in tako naraslega tujskega prometa, ki je obogatel za novo privlačnost, bodisi v izboljšanju zemlje, ki jo je gnojilo toliko krvi in kosti, bodisi v utrjenju narodnega ponosa, samozavesti, junaštva in kar je na svetu še takih za človeštvo prekoristnih vrednot. Človek postane v resnici radoveden, kakšna mora neki biti zemlja, na kateri je do zdaj poginilo največ ljudi v kratkem razdobju dveh, treh let.

Majhen kraj s slavnim imenom iz bitk na zapadni fronti, recimo Verdun. Podčrtan v intimnem dnevniku vseh velikih maršalov: Joffrea,

Focha itd. Včeraj je bila tu proslava obletnice marnske zmage. Hiše, strnjene ob tesnih ulicah, so povezane z venci lampijončkov. Na pročeljih gostiln in kavarn ter zamazanih barov vise šopi republikanskih zastav, zvezani z grbi. Napisi. Naj živi francosko-amerikansko bratstvo! Naj živi francosko-angleška zveza! Naj žive vse mogoče zveze in kombinacije političnega in denarnega domoljubja. Naj žive heroji domovine! Naj žive veliki mrtveci izpod Verduna! Prijatelji domovine, bodite vesekdar pripravljeni, sovražnik je isti danes, kakor je bil pred desetimi leti! Živel predsednik! Živela republika!

Takoj pod temi klici velike vsebine vise ceniki pijače z blestečimi imeni. Morda je med obojim kaka tenka zveza. Morda, človek ne sme biti v mislih preveč drzen, še najmanj v republiki svobodne misli.

Po izložbah nepregledne vrste vojnih spominkov: razglednice, ki v beraški izvedbi kažejo grozote bojev, pepelniki iz oklepov malokaliberskih granat, idealni okras za zapuščena stanovanja ostarelih samcev, križi, umetno sestavljeni iz patron, Kristus na njih je iz zajamčeno vojnega svinca, vaze iz možnarske medenine, ustniki iz česarkoli, bronaste Device Orleanske na podstavkih iz ostankov plinskih bomb, pomanjšana poprsja velikih generalov in razne vojne alegorije od potvorjene Pietà s francoskim tenkogolenastim poilusjem namesto Kristusa v naročju do smešnih, cenenim ženskam podobnih vojnih muz, vse iz »resnično prave verdunske gline.«

Vse je še v slavnostni ubranosti. Lokali se niso niti zaprli. Včeraj je bil tu sam predsednik republike, da je prisostvoval spominskim slavnostim, ki so se jih udeležile delegacije zavezniških bojevnikov: Amerikancev, Angležev, Belgijcev. Predsednik je govoril krasen govor o miru in o miroljubnosti, za katerega so provincionalni listi priredili posebne izdaje, ki se danes valjajo po kavarniških mizah. Po govoru se je odpeljal v Douaumont in izkazal najvišjo čast pokopanim žrtvam za domovino ter položil krasen venec pred spomenik. Meščane malega kraja je najbolj navdušilo dejstvo, da je demokratično poljubil malo županovo hčerko, ki ga je pozdravila in mu v imenu mladine izročila šopek poznih vrtnic z zagotovilom, da bodo tudi oni — otroci — znali braniti mater Francijo tako kakor njihovi očetje. Potem je Monsieur le Président prisostvoval hkratu z zastopniki prijateljskih armad paradi vseh oddelkov verdunske garnizije v čast padlim junakom in v proslavo velikega dne. Parada je bila dokaz velike francoske volje, ki vidi največje zagotovilo za mir in varnost vsakega naroda in posebe francoskega, kar je izrazilo poudarjal v svojem govoru tudi legendarni rušilec versailleske pogodbe in evropskega statusa quoja, gospod Paul Boncour, politik z najlepšim profilom in najbolj klasično, siegfriedovsko frizuro v vrstah obrazov svetovne diplomacije.

Za njim je isto misel v poetični obliki povzdigoval g. Herriot, eden izmed genialnih iznajditeljev oboroženega pacifizma, avtor duhovitih knjig o Victorju Hugoju, o balkanskih oljkah, o demokraciji in o madamei Récamier. Naglašal je zlasti, da je največja dolžnost domovine, da nikdar ne pozabi tistih sinov, ki so dali zanjo največ, kar so mogli in imeli. Spomin na njihovo herojstvo zahteva, da vsi z vsemi razpoložljivimi silami delamo za mir. Gospod Herriot je govoril navdušeno, misel pa mu je begala z besed o miru na zapletene tajne intervencijskih načrtov generalnega štaba. Morda se mu je spotoma pomudila še na

neestetskem paradoksu, da na teh rojstnih tleh gotike namesto igličastih zvonikov vse bolj nagosto rasto žrela protizračnih topov. Morda, zakaj g. Herriot je poleg socialista, pacifista, politika tudi estet...

Popoldne se je vršilo ljudsko slavje. Še danes se pozna, da so bili včeraj tu na kratkem obisku zakonski in nezakonski očetje domovine, ki jih je ves kraj sprejel s pravim navdušenjem. Elegantni žandarji v malih sportnih avtomobilih ustavljajo naš stroj z eksotičnim ipsilonom na razvidnici in nezaupno legitimirajo s sumljivimi vprašanji »De Balcan? De Serbie? Eh, bien!«

Na trgu sredi kraja, kjer se najbrž vrše sejmi, se razvija v zadnjih utripih ljudsko slavje, zaključek domoljubnih slovesnosti. Nekaj vrtiljakov se opleta okrog svoje osi počasi in zaspano, kakor da se jim ne ljubi. Na njih se vozijo mlada, razposajena naličena dekleta v frfotajočih oblekah in prešerno mečejo noge kvišku ter dražijo druga drugo. Vse je tako, kakor je bilo že od nekdaj: odrasli postajajo nezaupno od daleč, mladi se mečejo v vrvenje in hrušč, dekleta, ki so tedaj, ko je bila simbol narodnih praznikov burbonska lilija, pogledavale za D'Artagnani v čipkastih hlačkah, mečejo zdaj poglede po trgu, koder zibaje se krožijo imoviti ameriški legijonarji v uniformah. Zdi se, da so nenavadno veseli. Debelušaste žene strogih, puritanskih obrazov z eno roko naravnava malce opotekajoče se korake svojih življenjskih ciljev, v drugi nosijo torbe, iz katerih radostno pogledujejo konci zlatovratih šampanjskih steklenic. Amerika je zaslutila vonj Evrope... Koraki mož silijo proti pikantni, očarljivo frfotajoči svili na vrtiljakih, žene se temu odločno upirajo in mala človeška problematika se začinja razvijati zdaj tu, zdaj tam po trgu v starih, nespremenljivih oblikah. Potem je spet vse dobro in veselo.

II

Stroj nas nese s sedemdesetkilometersko brzino iz malega, znamenitega, ozkouličnega, s patriotizmom in papirnatimi zastavami slovesno obarvanega Epernaya in od malega, zanimivega doživetja. Zdaj spet drvimo skozi to žalostno, motno jesensko jutro čez poljane in bregove velikega bojišča Evrope, ki po njem še niso strohnele kosti mrtvih in morda niti ne bodo, ko bo spet treba iti množit njihovo število.

A zdaj je mir: povsod po svetu in po teh raztegnjenih ravneh, ki jih prerašča trnje, robidovje, pritlikavo grmovje in skrbno zakriva razjedeno lice zemlje pod seboj. Tu pa tam rase mlad akacijev gozd. Človek stopi vanj, pa presenečen obstane, ko pod tenkimi rušami odkrije gol, mrzel beton, podoben živi skali, tako brez odmeva in brez odziva ostajajo koraki na njem.

Kaj je to?

To so nove utrdbe, skrbno zakrite in obsajene z grmovjem, z drevjem, s travo, podobne praznim zapuščenim kletem, vse do dne, ko bo spet prišel veliki dan in bodo lahko začele služiti svoji veliki nalogi: da bodo nekaj hipov ali nekaj mesecev krile peščice blazno drhtečih ljudi z nakaznimi obrazi in živalsko grozo v očeh, z razprtimi nosnicami, ki bodo drgetale v nepretrganem poslutevanju strupenih megla. Zarasle gmajne okrog Verduna so še vedno zagrajene z bodikavo žico, polne granatnih lijakov in kotanj, polne izrvanih desk in preperelega lesa od polomljenih dreves, polne izgubljenih kosti in nedotaknjenih izstrelkov.

Tja je še vedno smrtnonevarno stopati. V petnajstih letih ni bilo časa, da bi te kose zemlje pospravili in počistili. Davno preden so bile po teh pokopališčih, ki nas srečavajo na levi in na desni, zbrane razmetane kosti, kolikor je bilo mogoče, davno prej pa so že začele rasti nove verdunske utrdbe, trikrat močnejše in obsežnejše od starih.

Sredi take pokrajine in takega okolja leži Douaumont, največje, najveličastnejše vojno pokopališče v Evropi in na svetu sploh.

Cesta se v naglem ovinku dvigne in obrne. Pred človekom vzrase visok, težak, zastaven siv stolp, ki ga oko zapazi dokaj prej ko vse drugo. V začetku se zdi, da je to zidovje le stolp še nedokončane cerkve, potem se razgleda in vidi, da rase ta mrka, prikoničenemu šrapnelu podobna konica iz dolge, nizke na vrhu zaokrožene stavbe, dolge kakih 140 metrov. Pred njo leži široko polje belih križev kakor jesenski travnik, na gosto posejan s podleskovim cvetjem.

Šele ko se človek pripelje na široki trg, ki leži med pokopališčem in med kostnico ter se umakne v pravo razdaljo od sivega zidovja, dobi pravilen vtis o vsej zgradbi.

Tedaj vidi, da je na vsaki izmed štirih strani ogromne šrapnelove konice izločen širok, masiven križ, podoben križem z nemških vojaških nagrobnikov. V podnožju se križ širi stopničasto na tri strani tako, da ti okrasne sestavine stolpa počasi prevzemajo vlogo svojega nosilca in se v težkih kvadrilih in lokih vsajajo v streho in zidovje ostale stavbe, ki je vsa iz betonskega posnemka rumenkasto sivega, težkega kamena. Podobna je od daleč nizkemu, na vrhu oblastnemu zasilnemu strelnemu okopu iz umazanih vreč, napolnjenih s peskom. Velika, globoko zarezana okna so kakor luknje in vdolbine med vrečami, v katerih se stiskajo preplašeni borilci. Na obeh koncih je stavba podobna potlačeni utrdbi najmodernejšega načina, da je treba vsak hip pričakovati, kdaj bo iznad zaokrožene strehe pogledala konica protizračnega topa.

Vsa površina stolpa in stavbe je razvezana v pravilne štirikotnike, ki naj na zunaj predstavljajo pristnost velikih skalnatih kosov, ki jih ni, na znotraj pa merilo za večji ali manjši znesek milodarov, ki so jih plačale rodbine padlih zato, da more biti na njih uklesano ime njihovih dragih. Znotraj stavbe, za težkimi vrati s Kristusovim monogramom se začenja kostnica.

Dolg hodnik, ki sega skozi vso zgradbo, na njem je osemnajst kapelicam sličnih vdolbin, vsaka krije pod sabo dve grobnici. V obeh razširjenih polkrogih na koncu stavbe je po pet grobnic, vsaka grobnica ima štirinajst kubičnih metrov vsebine. Poleg teh grobnic sta še dve veliki, trispetdeset kubičnih metrov drži vsaka.

Vseh grobnic in votlin za kosti in prah je v celoti dvainpetdeset v spomin na dvainpetdeset sektorjev in podsektorjev verdunskega bojišča. Obe veliki grobnici sta nameščeni na koncih velikega kostniškega hodnika, označuje ju na zunaj granitna plošča, sredi katere brli droban »Spominski plamen«. Na vsaki grobnici stoji gladka krsta iz črnega bretonskega granita, in nosi ime mesta ali departementa, ki je bil tako velikodušen, da je daroval najmanj petindvajset tisoč frankov za grobnico. Po kvadrilih zidovja in stropa so nasekana imena padlih vojakov in tistih, ki so se jih na tem kraju spomnili, nad vsakim oknom v kapeh je vklesano ime sektorja, ki ga tista kapelica predstavlja po prahu mrtvih, ki so jih pobrali tam. Stekla v oknih mečejo v grobnico samo

težko, rdečo luč, črni granit odbija od jutra do večera krvave odseve, zelenje uvelih vencev po grobnicah je čudno, iz sveta izgubljeno kakor rože iz pošastnih sanj. Tlak je iz mozaika; pri vходу se človeku kaže s tal neizogibni ideal vsakega republikanca: veliki križ častne legije, sredi vsake dolbine se širi vojni križ in na tleh obeh koncev bahata »medaille militaire« kot celotni simbol vseh slavnostnih rekvizitov iz omare pradedov.

Iz vseh teh prostorninskih, tlorisnih, finančnih in moralnih podatkov se da s povprečno pametjo v petih minutah izračunati, koliko prostora, spomina, hvaležnosti in upoštevanja v pristni in nepristni snovi potrebuje in zasluži prah tristodvajsetih tisočev mrtvih, neznanih vojakov. Približno poldrugi tisoč kubičnih metrov skopega prostora: v to se je skrčila vsebina vsega nehanja in trpljenja polmilijonske armade, ki zdaj spi v večnih sencah in ki je šla umirat z veliko zavestjo o smislu svojih nalog. Morda ne zasluži pomilovanja, ti ljudje niso bili drugačni kakor smo mi danes, ko smo kakor žival vsako uro pripravljeni, planiti na prvega človeka, ki nam bi hotel prekrizati pot in mu pregrizniti vrat. Morda so mislili, da je vojska nekaj velikega, pravičnega, nekaj lepega, vzvišene- nega, kakor zdaj uče fašistični ideologi in jim v svoji slepi nevednosti verjamejo sestradane množice. Ti, ki zdaj na njihove grobe rosi redek jesenski dež, so bili samo stopnja pred nami, nič drugačni in nič boljši. Toda nekaj imajo več kakor mi: trpeli so in če jih je svet po sili in morda brez potrebe proglasil za heroje, so temu oni zadostili z življenjem.

Pet minut premišljevanja na tem zamolkem, v rdeči luči se dušičem mrtvaškem hodniku. Potem se človek obrne in skoraj zadene ob kip Resignacije, ki drži prst na ustih in gleda vate s predrznim pogledom. Napis na njenih prsah pravi, da zahteva molk na čast neznanim junakom. Morda hoče še več: da zadušiš v sebi resnico, ki so se ti slutnje nanjo mogoče vzbudile nad prahom Neznanih.

Nasproti glavnemu vходу drže vrata v katoliško kapelo, ki je zidana v istem slogu kakor ostala zgradba, ki se razteza za kostnico. Kapela je bila postavljena — kakor pričajo napisi — s posebnimi darovi francoskih katoličanov. Na njenih rumenkastih stenah, na rumenih stolih, na oltarjih s tradicionalnimi francoskimi svetniki: Devico Orleansko, Malo Terezijo itd. ni nič posebnega razen nekaj veččaške solidnosti.

Treba je iti še na stolp. Ta je visok petinštirideset metrov in počiva na devetdesetih opornikih iz ojačenega betona. Do vrha je treba prestopiti 200 stopnic — sama majhna dejstva, ki morajo človekovo pozornost obrniti nase.

Na prvi galeriji se nahaja neizogibni vojni muzej, kjer zavzemata najbolj častno mesto pod kristalnimi povezniki in na marmornatih podstavkih dve bogato vezani knjigi: zbirka verzov o Verdunu, ki jih je zložila neka miss Lewis — tu se vam porodi predstava o histerični ameriški sestri Rdečega križa — in maršala Petaina strokovnjaška »La bataille de Verdun«. Fotografski oddelek vojnega ministrstva je razstavil neštete bojne posnetke, ki so obiskovalcem na razpolago v stereoskopih.

Z vrhnje galerije, s svetilnika, se lahko razgledujete po vsem verdunskem bojišču. V pomoč za to je Touring-Club velikodušno namestil na vseh straneh lične orientacijske napise, kakor na cestnih križiščih ali pred klanci črne klicaje, to pot brez simpatičnih reklam za ta ali oni

bencin. Na teh napisih je povedano celo, kako orožje se je na katerem oddelku najbolj uporabljalo.

Pod priostrenim pokrovom stolpa visi dvatisoč tristo kilogramov težki zvon zmage, Bourdon de la Victoire, kot logična krona vse stavbe; tudi o njem je povedano, da ga je darovala tvrdka Mamias iz Gagnya in da ga goni sistem »Elektroavtomatična Avemarija« trikrat na dan točno ob isti uri.

Svetilnik sam je sestavljen iz štirih električnih žarišč, ki pošiljajo pod nebo izmenoma belo in rdečo svetlobo; v jasnem vremenu seže soj teh žarkov štirideset kilometrov daleč na vsako stran, čeprav ima vsaka žarnica samo po devetsto wattov. Do tega pomorejo razne pomožne ojačevalne naprave. Povedati je treba, da je ves stolp darovala Franciji Amerika, svetilnik sam pa je dar letalskega ministrstva (ker služi ponoči vojnim avionom za kažipot) — dar Douaumontske občine in princese Polignacove, vojne vdove.

Po vsem tem ne ostaja nič, kar bi bilo treba še povedati. Človek stoji na stolpu in gleda na siva, zarasla polja verdunskega bojišča, ki so še taka, kakor so hotela postati sama: otožna, žalostno nakodrana, siva gmajna, polna kdo ve česa. Pod stolpom se širi polje belih križev: dvanajst tisoč grobov v vrstah kakor so stali njihovi prebivalci pri paradah ob prazničnih dneh. Dvanajst tisoč izmed pol milijona je zaznamovanih: tem so se ohranila imena; pri njihovih kosteh so našli registrirne tablice. Torej imajo vsaj toliko od smrti kakor vsak berač: mogli so ugotoviti njihovo identiteto. Prah drugih, tistih tristo dvajsetih tisoč je pomešan, njegovo identiteto bo na sodnji dan določal Bog v dolini Jozafatski.

Dvanajst tisoč belih križev z rdečim cvetjem, tisočpetsto kubičnih metrov človeškega prahu, to je slava in spomin velike armade. Pol milijona jih je našlo pokoj v zemlji, drugi si v samoti jesenskih noči šepetajo tisto kitajsko pesem:

Naše kosti ližejo psi, general!

Tu je padlo ne samo pol milijona Francozov in Amerikancev, ampak prav tako pol milijona Nemcev, ki je njihov prah razsut po arragonskih gozdovih, po malih pokopališčih na vseh straneh Champagne, po vinogradih, po strniščih. Teh nihče ne omeni na tem kraju, kjer po besedah govornikov vlada večno spoštovanje.

III

Ko stopite iz mrtvaškega svetišča, se vam zdi, da bi bilo treba napraviti veliki résumé. Da bi bilo treba iz vsega skupaj dobiti nekak odgovor, na Zakaj, ki se vam ves čas vsiljuje. Vem: ta spomenik v Douaumontu je silen, k njemu romajo delegacije bojevnikov in invalidov vseh narodov v Evropi, je kljub ponarejenemu kamenu monumentalen, kar le more pač taka stvar že po svojih merah biti, je resen, je mrk, je grozoten — teh vtisov ni težko dobiti že ob misli na pol milijona razmetanih okostij, katerih grobnica naj bo. Toda kljub vsemu lepemu in vzvišenemu se neizprosno vsiljujejo čisto druga vprašanja, ko kroži pogled čez neskončno šahovnico, na kateri so pred petnajstimi leti igrale divjo igro evropske in neevropske oborožene sile.

Zakaj je moralo izrasti teh dvanajst tisoč belih, sveže pobarvanih križev? Ali samo, da značijo beli pečat na bilančnem obračunu za naj-

grandijoznejšo kupčijo, kar so jih kdaj sklenili gospodarji sveta? Ali je moralo na tem tesnem prostoru umreti milijon ljudi samo za zabavo, iz otročje igre malce ostarelih naslednikov Kserksa, Cezarja in Hanibala, ali zato, da se ljudskošolske zgodovine polnijo z nekaj imeni, nekaj bitkami, nekaj točkami mirovnih pogodb več? Ali zato, da je vojna industrija poleg vsega zaslužka zaslužila še naslov najbolj rodoljubne gospodarske panoge? Ali zato, da je smrt milijonov blagoslovila stari, krvavi simbol sveta, vojsko? Ali zato, da bodo mogli in morali njihovi otroci kdaj spoznati grozoto krvavega nesmisla in vendar vedno trepetati, kdaj jih bodo bobnarji poklicali tja, kjer je očete ujel konec? Ali zato, da bodo iz njihove krvi pobesneli filozofi lahko začenjali zamišljavati etike morjenja in pobijanja? Ali ne zato, da se bo kdaj nam vsem rodilo spoznanje, dan spremenjenega človeka?

Zakaj?

Namesto odgovora vam zabrede pogled od belih križev na kažipotne table, ki vas vabijo k obisku Forta Vauxa, najzanimivejše utrdbe v verdunski okolici, kjer je padlo največ Nemcev in največ Francozov, kjer je heroizem velike armade najjasneje gorel.

Cesta je asfaltirana in se v prijetnih ovinkih dviga na malo vzpetino, kjer vhode v trdnjavo prerasča robidje in trnje. Na obeh straneh je cesta ograjena z bodečo žico in z varnostnimi napisi, da se za njo razteza sveta zemlja z granatami. V odprtinah, ki so včasih služile za zavetišče topov, so se namestili prodajalci razglednic in spominkov, nekje je bilo prostora za majhen bar s pristnim šampanjcem. Po ploščadi pred utrdbo stojijo avtomobili mrkih izrazov kakor z dolgočasene zveri z ugaslimi očmi. Iz njih kukajo v kožuhe zaviti foksterijerji elegantnih dam, ki si ne morejo kaj, da ne bi na tem svetem prostoru kazale očitno sumljivih simpatij do teh najnovejših nadomestkov moštva. Po kamenju naslonjeni izletniki pišejo razglednice.

Tenkostasi vojaki nas razporejajo v skupine in nas po vrsti vodijo v žrelo utrdbe. Hlad, vlažne stene, po katerih vise kratki kapniki, stopnice sem in tja, stranski rovi so zaprti s prekrizanimi deskami. Smrtno nevarno, plin.

Ob prvi omembi plina se dame boječe stisnejo k spremljevalcem in žele pojasnil. Mladi soldat v modri uniformi s široko, postrani poveznjeno baretko govori brez poziva, z rahlim prizvokom nekega zapadnega francoskega narečja: »Dame in gospodje. V stranske rove je vstop strogo zabranjen, ker je možno, da so tu ali tam še ostanki plina. Do zdaj se še ni posrečilo, da bi očistili vse rove.«

Dame segajo po robcih, a vojak nadaljuje z mirno slovesnostjo.

»V tej utrdbi so Francozi vzdržali vseskozi. Tukaj vidite prostor za moštvo« — luknja z nekakimi stojali, ki naj bi bile postelje — »tu poleg je salon komandanta sektorja. Kakor vidite, ni velike razlike, zakaj v trdnjavi je vladal nad vse demokratičen duh, ki je vezal moštvo s poveljnikom in vsem skupaj dajal nadčloveškega poguma. Tu je bil komandant poročnik Richard, ki ga je ubila granata pri opoldanskem počitku tu na postelji. Nihče si ne more pojasniti, kako je mogla skozi ventilacijski rov udreti sem. Poročniku je razbilo glavo, da niso mogli najti niti koscev. Tu vidite njegovo sabljo in odlikovanja. Bil je velik človek, umrl je za domovino.

Kako?

Ah, da, kaj je to čudno kamenje po steni? To je beton, ki ga je razjedel klor. Tu pri tej odprtini se je izvršilo največje junaštvo na tem sektorju. Tu so Boši po dolgih poskusih pririnjili po podzemskem rovu prav do te stene. Naši jih niso čuli prej, dokler niso prebili zidu. V tem rovu so se klali tri dni in dve noči. Mrtve so morali sproti vlačiti izpod nog, da so lahko stopali na njihovo mesto drugi. Boriti se nista mogla več kakor dva drug poleg drugega. Če je eksplodirala granata, je bilo po rovu vse mrtvo. Potem so stopili drugi na mesto mrtvih. Tri dni in dve noči. Potem so Boši dobili prokletu idejo in so dali našim vohati klora. Kljub junaškemu odporu naši niso mogli vzdržati, plin je zadušil približno tristo ljudi, trupel ni bilo moči spraviti nikamor. Potem je udrla še voda in Francozi so se morali umakniti. Boši so zastrupili s klorovim plinom vse rove in se potem umaknili, ker je splošni njihov položaj zahteval tako. Naši so po tem kratkem premoru spet zasedli sektor in ga držali do zmage, zlasti ker so dobili v plinu uspešno sredstvo za obrambo. Tu so Boši pustili zalogo klorovih bomb, ki so jih morali naši uničiti, če niso hoteli tvegati življenja. Zato te čudne oblike in barva kamenja. Čisto preprosto, gospa, klor; kakor razje kamenje, tako razje meso. Tu je stena debela osem metrov in je teoretično nemogoče, da bi skoz njo predrla granata še takega kalibra. Praktično je znan samo slučaj poročnika Richarda. Žal da v ostalem ni bil on edina žrtev Bošev. Omenjam vam pri tej priliki...«

Vojak se spusti v naštevanje. Ljudje: starejši gospodje, elegantni mladeniči, dame v črnini in v sivih potnih plaščih, vsi začno pozabljati na klor, robci se odmaknejo od ust, oči začno žareti, ženske stresa histerično drhtenje, oči se začno bliskati.

Navdušenje.

Še dve, tri minute, potem me že nese stroj iz območja fantastičnih spominov.

Polagoma se temni, z vseh obzorij se vlečejo megle in se stiskajo nad Verdun, nad svet. Rdeča luč s svetilnika začenja pobliskavati počasi skozi meglo kakor krvav, čez svet se iztegajoč apokaliptični meč.

KATI KUSTECOVA

KRANJEC MIŠKO

Kati Kustecova in njen mož Joško Tibaut, ona petindvajsetletna, on tridesetih let, se te jeseni vračata z letnega dela iz Vojvodine, kjer sta se pred dobrim mesecem poročila, ne da bi se pred spomladjo, ko sta prišla na delo, že kdaj videla. Peljeta se z ljudmi iz gornjih krajev, ki so si najeli voz za dolgo pot. V mestecu, kjer so izstopili iz vlaka in nekoliko čakali na voz, je moral Tibaut v brivnico. Tako je hotela žena. Tak vendar ni mogel prvič k njim.

»Kaj bi rad prišel k nam ves porasel kakor živinče? Kaj pa bodo rekli!« Ubogal je, dasi mu je bilo žal za denarje. Lepo se je očedil. Ko pa misli na vse te ljudi, ki pojdejo na svoj dom, on edini pa gre nekam drugam, med ljudi, katere še ni videl, ki jih ne pozna, tedaj ga obide slaba volja. In če mu Kati tedaj kaj reče, se obregne ob njo. Kati pa

ne misli tako, Kati je vesela. Vrača se z možem in to ni malo. Sto in stokrat si je že predstavila v duhu, kakšen vtis bo to napravilo na vas: ona pride poročena. Njene prijateljice so že zdavnaj poročene, le ona je še hodila brez uspeha po svetu. Kaj pa, bogata ni bila, (oh, in rekli so tudi, da je malce prismojena, česar pa ona ni čutila). In tako nikakor ne more razbrati, in je tudi ne zanima, kaj mož razmišlja, da se tako drži. Pa saj to je njegova navada, kakor je razvidela iz teh mesecev, kar sta skupaj živela: vedno je bil nekam mrk in molčeč.

Bolj jo zanima prijeten vonj, ki prihaja od njega. posledica drage mestne brivnice. »Oh, kako prijetno dehti od tebe,« je rekla in vlekla vase sapo.

»Da, za pet dinarjev lahko dehti še od kod drugod,« je rekel nejevoljno.

»Škoda se ti zdi denarja,« je rekla. »Tak bi rad prišel, kakor cigan. Kaj pa bi rekli naši: Ali si nisi znala poiskati boljšega in lepšega moža?« Tibaut jo je pogledal:

»Kako misliš boljšega in lepšega?« In na njen nasmeh je čiknil z voza.

Pa na vozu še gre kako. Zakaj, kola so polna ljudi, zadaj pelje drug voz in potlej še eden; povsod je pesem. Starejši ljudje ždiyo molče, v razgovoru, ki je zdolgočasen radi pričakovanja na dom, na ženo in otroke. Mlajši rod pa poje. To je vedno tako, kadar se ljudje vračajo. In Tibauta jezi vse to; nič več ne more biti med mladimi ljudmi. Tam sedijo dekleta in se mu nasmihajo: Kako, Tibaut, kako si se mogel poročiti s to zakotano žensko, prismojeno. Tam sedi neka Bara, imenitno dekle, le prekasno jo je zagledal. Če bi moral sedeti ob svoji ženi, tedaj naj bi sedel pri tisti. In nič ga ne bi bilo sram in nič se ne bi kesal. Ko pa naposled stopita z voza, edina na tem kraju, tedaj si Tibaut nekam oddahne. Ozirajoč se za koli, vidi, kako mu dvoje deklet maha z rokami: med njimi je tudi Bara. Sede na kovčeg in podpre glavo v dlani. Gleda po ravnini, po orumenelem grmovju na prostranem pašniku in vpraša:

»Kje je zdaj ta vaša imenitna vas, kjer se je rodila tako velika oseba kakor si ti?« Kati, ki je imela opravka s culo, ki se ji je razvezala, se vzravna, si obriše poten obraz, se zagleda po polju, pokaže proti severu in z nasmehom odvrne:

»Dobre pol ure še imava peš.« Potlej sede k njemu, privleče nekaj iz cule, mu ponudi in se nasloni z roko na njegovo ramo, kar pa on odrine.

»Ni ti prav,« reče malo užaljena.

»Otročja si, neumna.«

»Tako, otročja, neumna. Zdaj sem vse, prej pa nisem bila.«

»Prej sem bil jaz.«

»Zakaj tako misliš?«

»No, sicer ne bi pustil, da si me tako lepo prevarala.«

»Prevarala!« je vzkliknila Kati. »Rada bi le vedela, kdaj sem ti tako hudo lagala.«

»Rekla si, da bo otrok. Komaj sem se malo spezdel pri tebi, že si gnala vik: Otrok bo. A kje je zdaj tisti otrok, ha? Pet mesecev je že od tedaj, ti pa si še kakor trlica. Otroka pa najbrže ne bo tako kmalu — in hvala bogu, da ga ne bo.«

»Grdo govoriš, nisem mislila, da zmoreš tako grdo misliti: ‚Hvala bogu, da ga ni.‘ Otrok je božja stvar, a tega ljudje kakor si ti, nikdar ne pomislijo. Kaj sem jaz kriva, da ga ni? Po vsem tistem bi prav lahko bil, in jaz sem bila prepričana, da bo.«

»Prepričana, saj vem kako. Jaz sem tudi prepričan, namreč o tem, da si me lepo potegnila. Od kod vse tiste tvoje omedlevice, ha? Sama varanja. Tvoj jok: ‚Poroči me, da ne bo greha. Kaj pa naj delam z otrokom?!‘ In jaz sem se udal.«

»Tako, zdaj sem torej jaz kriva! Naj bo, bog bo sodil, kako je. A to povej: Ali sem jaz prišla prva k tebi in ti rekla: Katika, rad te imam? Kdo je to rekel?«

»Ne gre za to,« se je hotel zagovarjati.

»Prav za to gre. Priznaj, kako si se hulil k meni. Vsak večer, ko so pošteni ljudje spali, si prišel in me budil: ‚Katika, vstani.‘ — ‚Čemu bi vstajala,‘ sem rekla, ko si me le predramil. — ‚Nekaj se pomeniva.‘ — ‚Jaz se nimam s tabo o čem meniti,‘ sem ti dejala. ‚Ti imaš tam vaša dekleta. Zakaj pa ne greš k tistim.‘ Nič nisi odgovoril. Tista so te najbrže bolje poznala kakor jaz. Fakin si bil prej, so mi rekla.«

»No, tudi ti nisi bila svetnica, to sem slišal.«

»Svetnica! Kaj sem rekla, da sem bila? A nepošteno nisem nikdar mislila. Jaz nisem nikomur lagala. Vedela sem: kar je greh je greh. Ti pa si prišel k meni: ‚Katika, ti se nikar nič ne boj. Nič greha ne bo med nama. Čista, nedolžna ljubezen. In ljubezen, to še duhovni pravijo, ni greh, dokler ni slabih misli poleg.‘ To je res, sem mislila. Ni videti napačen človek — tedaj te še nisem poznala — z dekleti ne dela kakor drugi. O — poznala te nisem, samo to je bilo.«

»Zdaj me poznaš?«

»Dovolj te poznam, kakšen si. In nič mi ni žal, če misliš, da sem te prevarala. Če bi bil imel z menoj poštene misli, tedaj te ne bi bilo treba varati.« In smejala se je. To ga je zjezilo.

»Le smej se, le,« je rekel in si prižigal cigareto. »Saj se ne boš dolgo. Že sem imel vse pripravljeno, preden smo šli domov, le moja nora pamet me je zavedla, da nisem pobegnil. Nikdar več se ne bi videla.«

»To si mislil?«

»Da, ker vidim že naprej, kakšno življenje naju čaka. Kje bova živela, kaj bova jedla, s čim bova otroke hranila in oblačila? Ali si kdaj premislila vse to? Bolje mlinski kamen na vrat in v Muro, kot pa s tabo tako živeti.«

»Grdo govoriš in še grše misliš,« je rekla in oči so ji bile polne solz. »Naj bo,« je tešila jok. »Saj ni treba, da živiš z mano. Kadar se boš naveličal, lahko greš, nikdar ti ne bom rekla žal besede. Še srečo ti bom želela v svetu, če je z mano nisi upal doseči.«

»S tabo! Za srečo je treba imeti denarja, zemlje, živino, in potlej šele vse drugo. — A ne misli, da zdaj odidem —, ne nikamor ne pojdem, ostanem pri tebi in te bom mučil s svojo navzočnostjo za vse tvoje prevare. Še prosila me boš, naj grem, jaz se pa ne bom ganil.«

»Vem,« je prikimala, »da boš to storil, a jaz te bom vendar le rada imela. Ti me pa lahko zaničuješ, sovražiš, grdo govoriš o meni, jaz bom pa o tebi lepo mislila. Ti odideš, kot dež in me pozabiš, jaz se te bom pa do smrti spominjala; ne misli, da spet lažem, to je sveta resnica — in če bova imela otroka, mislim, da zdaj bo,« se je rahlo nasmihala nad

tem dejstvom, »tedaj ga bom lepo učila. Pravila mu bom o tebi, pa ne bom rekla, da si me zapustil, temveč bom rekla, da si se ponesrečil na delu in umrl, in otrok bo o tebi lepo mislil.«

Na to ji ni vedel kaj odgovoriti, samo čiknil je jezno. S tem ga je spet razdražila. Dvignil se je in si naložil večji kovčeg na pleča, dočim je manjšega nesla ona in kresala za njim že docela pomirjena.

»Ali je še daleč ta vas?« Tod še ni nikdar hodil.

»Ne, tale majhen gozdiček, potlej pridejo travniki, Gosposko, spet malo loga in v logu naša vas.«

»Rad bi že videl to vašo vas, kjer se je rodila tako pametna ženska.«

»Videl boš,« se je smehljala, nekoliko potolažena, da vsaj govori. »Potlej bom pa enkrat jaz šla k vam, da vidim, kje si ti doma. Tam, mislim, tudi ne manjka pametnih ljudi.«

»To je naša hiša,« je pokazala Kati možu v ulici med kočami majhno, razdrapano hišo, vso sključeno. Streha se ji je zvelkla do ceste, kamor je hiša kazala svoj bolni hrbet. Na cesti so se podili otroci, strgani in umazani. Tibaut se je nehote spomnil na svoj dom: tudi tam je bila taka revščina. Znad streh se je kadilo in to je Tibautu spet vzbudilo misel na dom: mati bržkone zdaj prav tako kuri kakor tu kurijo. Ampak letos ga ne bodo čakali, sporočil jim je, da se je oženil: v dobro mesto, je pisal. Ko se je vprašujoče ozrl po Kati — zakaj, malo ga je vendar vznemirjal sprejem pri docela tuji hiši, kjer ni poznal nikogar in je samo enkrat pisal sem —, se je ta srečno smehljala. Pred hišo so nekaj kričali. Kati je prisluhnila in dejala: »Naši se nekaj pripravajo.« Tibaut je stopil za njo prek prelaza. Pred prikletom se mu je nudil lep prizor: zbrana je bila tu menda vsa družina. Mnogo ljudi je bilo: dva priletna, starec in starka — to sta menda bila njen oče in mati, potlej štirje ljudje srednjih, približno njegovih let, in dobršen kup otrok, ki je gledal dejanje.

»No, se že spet pripravate?« je rekla Kati in odložila kovčeg. »Vidiš, to so naš oče,« je rekla možu, ki je bil v zadregi. Star možak, kakih sedemdesetih let, ves osivel, a še menda precej žilav, je sedel na stopi in se ni veliko oglašal k prepiru. Njegove drobne oči so obvisle na Tibautu, nekaj se je počohal, in dal zetu roko. »Ti si Tibaut? — No, odloži kovčeg, da ne boš držal. — Izvedeli smo, da se je Kati poročila. Tudi tvoje pismo smo dobili. — No, dobro je to, če sta se vzela. Kaj pa, to je vajina zadeva.« Tedaj pa je prihitela Katina mati, naglušna žena, s hinavskim pogledom, vsa smejoča se, ko je uganila, kako je z zadevo.

»Jezus, Jezus, tako te sprejmemo, ko da ne bi bilo nikogar pri hiši. Pa še kričimo. Človek bi mislil, da se kregamo. To je pri nas večkrat tako, pa se le pogovarjamo. Vstopi v hišo, vstopi, lačen si. Ali pa malo sedi, da si oddahneš. — Vanek, prinesi stol ,striju'.«

Zdaj pa je bila Kati na vrsti, da je obrazložila možu ves položaj. Zakaj ves čas mu je pravila, da so doma samo oče in mati. Ni bila toli nespametna, da ne bi takoj dojela vsega.

»Vidiš, to pa je moja sestra Bara, in to njen mož. Ona se je poročila v dobro mesto, pa so se menda kaj sprli, zdaj pa je prišla sem. In to je moj brat Ivan, ta je tudi dobro oženjen. No, tudi ti so menda kaj imeli med seboj. Seve, obilo otrok imajo. Kaj pa hočemo, to tako pride.«

Tibaut je stal presenečen in komaj vsem segal v roke. Prišla je Katina sestra, kakih deset let starejša ženska, močna v telo in nič napačna, temveč prav prikupna. Poleg nje se je prizibal njen mož — očitno je bil pijan, zakaj iskal je ravnotežja in se naslanjal na ženo.

»Priatelj,« je rekel dobrodušno z zanosom pijanca. »Priatelj, kaj si storil?«

Tibaut je gledal, ne da bi zinil besedo.

»Vprašam te, ali nisi znal kaj pametnejšega storiti? Ali ti ni nihče posodil kos vrvi, ali ni bilo nikjer kakšnega kamna, da bi si ga privezal na vrat in skočil v Donavo? Ali pa bi kakšno drugo spodobno smrt storil? To stori, dokler je še čas. Zame je že prepozno.« Tedaj so ga prijeli in ga zavlekli v stran.

»Pijanec je,« je opravičil Katin brat Ivan. »Ne smeš ga poslušati, neumnosti klati, kadar se napije.« Sedel je k staremu na stopo, kjer se je udal topemu razmišljanju. Videti je bilo, da stari ne gleda tako sovražno nanj kakor drugi. Tibauta so naposled posadili na stol in sto vprašanj je letelo, na katera je moral odgovarjati. Bil je zmeden, oziral se je okoli, kot bi iskal kje zaslombe. Tedaj se je spet oglasil zet, Barin mož:

»Priatelj, ti poslušaj samo naju s starim pri tej hiši. Kar midva rečeva, to je res, kar pa drugi sklenejo, to obvelja.« Bara, njegova žena, je obsedela na pragu, ne da bi se ozrla po njem; ves čas je gledala naravnost Tibauta, govorila zgovorno in se delala važno. Sicer pa je kmalu uganil: nekaj topega, neumnega je bilo v teh ljudeh, izvzemši onega pijanca in starega, kolikor je Tibaut mogel uganiti v tem kratkem času. Tako je Ivan sedel s topim obrazom, z bolnimi očmi in buljil pred se. Toliko, da mu ni bilo potrebno povedati, naj se vsekne. Tudi njegova žena, ki ni bila tu doma, je bila tem podobna. Otroci so se gnetli okoli novega 'strijca' in ga ogledovali.

In na srečo je prišla Kati ven, ko so ga vprašali, kako mislita za bodočnost, kje se bosta naselila. Tibaut je gledal začudeno, Kati pa je pohitela:

»Kje? Kaj bi se to brigali! On ima velik, lep dom, kakor — postavim — Radojev pri nas, pa tudi zemljo imajo — koliko že imate?« se je obrnila do njega, da je Tibaut samo nekaj zagrgal; zato je sama odgovorila: »Menda pet, ali sedem oralov, in oral lepega borovega gozda. Njegova sestra služi v mestu, ena se uči za kuharico, dva brata pa sta poročena v dobra mesta.«

»Kako lepo laže,« si je mislil Tibaut in ni vedel, ali naj bi se jezil ali smejal. On je imel vendar štiri sestre, tri brate in že dva sta se poročila na dom — nekaj podobnega je bilo pri njih kot tu. Njega tedaj niso prav nič pričakovali domov. Toda, prav nič ga ni mikalo, da bi povedal resnico.

»Tako, tako,« je kimala stara zadovoljno. »Saj sem vedno rekla: Naša Kati se bo najbolje poročila. Nič se ne boj, in ne misli, da si dobil slabo ženo. Težko bi kje dobil boljšo. Pri knjigi ni doma, pač pa pri delu.« Tibautu se je zdelo, da se stara norčuje iz njega. Kakor lipov bog je sedel med temi ljudmi. In to predvsem radi tistih laži, ki mu jih je Kati pripovedovala, v katere sicer ni verjel, vendar kaj takega spet ni pričakoval. Hiša je njena in zemlja, je rekla. O, zdaj mu je bilo jasno,

kako je z vso stvarjo. Želel si je, da bi bil daleč kje v svetu, pa magari sam, le da teh ljudi ne bi bilo okoli njega.

Ta večer je bila imenitna večerja: makovi rezanci, posladkani močno s saharinom. Oni, dvoji mladi, so večerjali posebej, v mali sobi in pri kletu, odkoder je bilo slišati pogovor, majhen prepir med deco, v katerega so posegale matere. Tu v veliki sobi pa so sedeli: stari Kustec, nekam častitljiv možak, Kustecovka, velika hinavka in njena hči Kati, kakor jo je ona klicala radi lepšega. Kati je bila danes v središču vsega razgovora: nikdar ni prišla v zadrego. Izmisli si je mnogo stvari in vselej, kadar se je obrnila na Tibauta, je ta samo usta odprl in strmel presenečen v njo in v druge. Ona pa je že hitela in razlagala.

»A kje bova spala?« je vprašala naposled, ozrši se po materi.

»Ne boj se,« je rekla mati proti Tibautu, »da ne bi imeli kje spati. Mnogo nas je sicer, spali bomo pa vendarle. — Če nočeta spati tu v sobi, kjer spiva midva, bi znosili iz kleti in vama tam postlali s slamo.«

»V kleti,« je zavlekla Kati. »Prvo noč bova spala v kleti. Kaj si bo pa mislil o nas. — Bolje bi bilo spati na senu. Jutri pa že kako uredimo za ta čas, dokler ostaneva tu. Tam bo pa vse drugače. — Mislim, da ne bo več hotel sem priti,« je rekla z nasmehom na ustnih, obrnivši se k njemu. Joško ni dal nikakega odgovora na ta nasmeh, sklonil se je. Ko pa je šel ven, je svoj kovčeg zavlekel na skedenj in ga tam skrnil.

Potlej sta se odpravila na seno. Kati je ponesla s seboj staro blazino in veliko ponjavo. Joško se je koj zleknil, komaj rahlo je še slišal pogovor v hiši, molitev otrok. Nekaj čudnega, nepojmljivega ga je obšlo ob tem. Ni si bil na jasnem, ali naj sovraži to hišo, ali kaj naj misli o vseh teh ljudeh.

Kati je menda nekaj molila, preden je legla. Rekla je:

»Nič me nisi poljubil, ko si legel. Pozabljaš na take stvari.«

»Gnusi se mi vse to.«

»Tako, gnusi se ti. — — — Eh, Joško,« je vzdihnila, »kako si se ti spremenil. Saj vem, da si se me naveličal. Gledala sem te ves večer, kako si bil nasajen. Najrajši bi takoj ušel. — Jaz ti ne branim. Ampak, kadar pojdeš, mi moraš prej povedati. Ali mi poveš?«

Nič ni odgovoril, temveč vprašal čez čas:

»Kje je zdaj tista tvoja hiša, ki si mi govorila o njej?«

»Kakšna hiša?«

»No, tista, o kateri si mi pripovedovala.«

»Pripovedovala —. Seveda sem rekla, da jo imam. A kaj jaz morem za to, če so se med tem oni privlekli domov in se ne ganejo od tod. Obljubljena pa je meni.«

»Tako je bila menda vsem obljubljena, tudi onima dvema.«

»Obljubljena —. Saj veš, da pri nas ni navada, da bi se takoj prepisalo. Treba je počakati, da stara umreta. — Pa ne boj se, oni tako odidejo. Sprli so se tam, pa so prišli sem. Spomladi, če že ne prej, pa spet tja odidejo. Ne bodo nama na zádevi. Bara je služila v mestu, zdaj pa hodi v gozd, tam pere in opravlja druga dela. No, to je, mož je pijanec, saj si ga videl, nagnusen človek. Vse zapravi. Pa tudi Ivan odide. Nekje si nekaj namerava kupiti, ali pa pojde v kolonije. Tja prosi, če dobi.«

»Lepo si si izmisli celó zgodbo. Ampak jaz ti nič ne verjamem. Zdaj ti sploh nič več ne verjamem, kar si mi kdaj rekla; ne tisto o tvojem življenju, ne o čem drugem. Videl sem, kako si znaš izmišljevati.«

»Saj ti ni treba verjeti. Naj bo, kakor je, jaz bom potrpeala. Kaj pa naj storim, to mi povej, svetuj mi.«

»Ne bi se smela poročiti.«

»Seveda ne, to sama uvidevam. Večno boš trpel zame, jaz ti pa ne bom mogla pomagati. Pojdi, Joško, od mene, daleč odidi, in če se me boš samo spominjal, bom srečna.«

»Pojdem, nikar ne misli, da ne. Čim prej odidem.« Obmolnil je. Ona pa je ležala ob njem in nekaj kolcala. Božala mu je lice, kakor v nekdanjih časih na marofih, ko je vasoval pri njej in ko je take naivnosti dopuščal.

»Rad me imej,« je rekla, pozabljač vse prejšnje.

»Gnusiš se mi,« je dejal s studom. Odmaknila je roko, se stiskala k njemu in čutil je, da ji lijo solze.

»Če mi boš tulila, te zadavim kakor mačko.«

»Saj ne tulim,« je jecljala.

»Kaj pa potlej solze pretakaš?!«

»Tako, hudo mi je. Eh, Joško — — —, ko bi vedel, da te imam vendar rada, ne bi tako delal z menoj. To mi povej, kaj naj storim! Sramoto bom imela, to vem in ne bojim se je. Vsa vas se bo smejala. Že tako so me imeli za neumno, zdaj mi bodo šele privoščili. — — — Otroka bi rada od tebe,« je naposled dahnila.

»Nočem otroka,« je dejal ježno.

»Rekla bom, da ni tvoj, ne bo ti treba zanj skrbeti.«

»Nočem imeti s teboj nikakega otroka.«

»Nočem! — — Joško, Joško, kakšen si ti z menoj. Mislila sem si: dobra žena mu hočem biti. Delala bom, kakor tri druge ženske, skrbna bom, da mu nadomestim vse, česar nimam. Bogata res nisem, a to nazadnje tudi ni vse. Vem pa zopet, da od same ljubezni ni mogoče živeti, kakor od samih tort ne, še veliko drugega je treba, da skromno živiš. Vidiš, naveličala sem se laziti po svetu. Oče je vedno dejal: Kaj bi se ti možila, saj si prismojena. A za mano so vedno lazili fantje in moški. Grdo so mi hoteli, jaz pa nisem hotela nič imeti z njimi —.«

»Lažeš.«

»Nič nisem hotela imeti z njimi, a vedno bolj sem si želela, da bi se omožila. Saj bi se lahko. Lani so mi spravili moškega, moj bog, kakšno teslo. Jokala sem in rekla, da rajši ostanem vedno devica, samo tega ne vzamem. Potlej si prišel ti. Rekla sem si: Tibauta bi poročila, on je človek, ki bi ga imela rada. Ugaja mi.«

»Da te ne bi bil nikdar srečal.«

»No, tudi ti si hotel imeti z mano grde misli. Potlej bi pa šel. Vidiš, jaz sem pa hotela živeti kakor živijo drugi ljudje. No, če bom nesrečna, za to nihče ne bo vedel. — Ti pojdi v svet, živi, kakor se ti zdi, nič ne misli, da si bil kdaj z mano — — — samo otroka mi daj.« Obračal se je v stran od nje, pa je govorila toliko časa, dokler se naposled ni predal: ljubila sta se kljub vsemu, ali na sovraštvo ali na kaj drugega.

Zjutraj pa se je on tiho dvignil in prisluhnil. O, ona ni spala, ker je slutila kaj namerava, temveč potajila se je. Dvignil se je, se obotavljal za trenotek, nato pa vendar zlezal od nje na skedenj, tam odprl kovčeg — vse je dobro slišala, nekaj pokašljeval in nazadnje oddrsal po vrtu na cesto. Še nekaj časa so odmevali njegovi koraki po cesti. In tedaj je Kati zarila glavo v seno in zajokala.

Ko pa so jo povprašali, kam je odšel Joško, je rekla docela mirno in vsakdanje: »Šel je domov, da pripravi vse potrebno, preden se vseliva. Za teden dni se vrne.«

Stara pa le nista verjela, da je mož šel domov. Kustec je kmalu iztaknil, da je Joško odšel, materi pa je čez teden dni Kati le morala priznati: ne bo ga več. Kustec si je prikimal: »Saj sem mislil. Na nelep način si si ga spravila in na nelep način je odšel. — A bil je pameten, o pravem času je to storil.«

»O pravem,« je godrnjala stara. »Ti imaš tudi vedno svoje misli.«

»Zdaj jih imam, ko je prekasno. Nekdaj bi jih moral imeti, ko sem bil njegovih let. Ve ste se vse tako ženile: prigoljufale ste si može. Tudi jaz bi moral pobegniti, pa nisem.«

»Škoda, da nisi. Misliš, da bi bila nesrečna. A ti povem, da bi brez tebe lepše živela. Ti nisi nikdar vedel, kaj se pravi živeti. Samo trpela sem pri tebi.«

»Le pripoveduj svoje, če ti kdo verjame. Pa to ni moja zadeva. Naj živita, kakor sta si postlala. Jaz sem znal prenašati, on pa je šel rajši po svetu.«

Kati je odslej živela v samoti, nikdar ni šla na vas, komaj v nedeljo k maši. Vselej pa se je lepo napravila: s tem je hotela odvrčati sum ljudi. Toda skoraj vse noči je prejkala. Naposled je vendar rada imela Tibauta, v tem mu ni lagala. A kaj naj bi zdaj napravila? Kazalo je tudi, da bo otrok. To ji je dajalo nekaj lepših misli. Nikdar ni mislila, kako bo živela z otrokom, temveč je mislila, kako ga bo oblačila in vzgajala.

Pri hiši pa so bili vso zimo spori. Prepirali so se vsi, razen starega Kusteca in Barinega moža. Ta dva sta sedela poleg kakor v gledališču, in kadar so leteli lonci po hiši, ali pa stoli, tedaj sta se na vso moč smejala, se tolkla po bedrih in ploskala.

Na spomlad po so se ljudje nekoliko razkropili. Bara in mož sta odšla na delo v Vojvodino, Ivan z ženo je odšel nekam v mesto. Sam bog ve, kaj bosta tam delala. Kati ni mogla nikamor, ker je čakala na leto poroda. Tako so ostali samo: stara dva, Kati in kup otrok, za katere je stara prevzela skrb, pazil jih je pa nazadnje samo Kustec in on edini jih je tudi ščitil, pred ženo in pred svetom. Toda to je bila vedno taka navada, da se je stara lahko ob vrnitvi onih pobahala: Oh, koliko posla sem imela z njimi, koliko skrbi.

O Tibautu ni bilo nikakega glasu. Utonil je v svetu. Na leto je sestra od doma prišla povprašat po njem. Rekla je, da so mislili, da je tu. Nič posebnega ni hotela povedati Kati. »Eh,« je odklonila z roko. »Ni napačen človek, ampak, stalen ni.« Več Kati ni povedala.

V poletju je rodila hčerko. Stari je moral po babico. Baba pa, ki je vedela, da tu ne bo posebnega zasluzka, se ni trudila, lagodno se je prizibala in našla dete že rojeno. Kati pa ni dolgo ležala, čez tri dni je že vstala in hodila. Veliko skrbi si je dala z otrokom. Stari Kustec se je sukal okoli kakor vrtalka. Tudi on je postal naiven. Presojala sta otroka, kakšen bo, komu je podoben, dočim je stara Kustecovka racala nejevoljno okoli, da je takle zmazek docela nepotreben, ko ne bo imel kdo zanj skrabeti.

»Kdo bo zanj skrbel,« je odgovarjal stari. »Bog mi naj da še dvajset let življenja, pa ga sam vzgojim, kakor sem star.« Toda, Kati je vendar

toliko služila, da je prehranjevala sebe in otroka. Hodila je h kmetom na delo. In dela je bilo tedaj še dovolj.

Na jesen pa so se vračali h Kustecovim vsi, ki so šli čez leto za delom po svetu. Jesen jih je vračala. Pripeljali so polne vreče zrnja, prinesli nekaj denarja, in nekaj dni so skoraj praznovali; šele potlej so začeli varčevati.

In zima je prignala celo Tibauta. Po božiču se je priklatil. Bil je spodobno oblečen in kazalo je, da mu je dobro v svetu.

»No,« je rekla Kati, ne da bi vstala, »si prišel po stvari, ki jih imaš še tu?«

»Ne,« je odvrnil. »Tako sem prišel, tebe pogledat.«

»No, dobro, potlej si me le oglej, preden odideš.«

Kustec je sedel pri peči in gledal vse to, kakor bi skušal razvozljati vso zadevo, opazil pa je pri vsem samo svojo ženo, ki je grbančila čelo. Videti je bilo, da bo grmelo. Zato se je dvignil, pomignil ženi, naj gre za njim. Ta bi bila rada prej popridigala fakinu, ki dela sramoto njeni hiši. Toda Kustec je jo potegnili za roko iz hiše, in že zunaj položil prst na usta, češ, naj bo tiho.

»Naj se sama pomenita,« ji je zašepetal močno na uho.

»Tako? Ti znaš varovati svojo hčer. Povedati mu je treba, kar mu gre. Ali naj bo pošten, ali pa zbogom. Pa ti je kakor cigan!« In nič ni pomagalo, Kustec ji je zamašil usta z roko, da ne bi preveč kokodajskala.

Kati je bila nekaj časa mirna, zadrževala se je, nazadnje ji je pa jok vendarle ušel. Nič več se ni mogla premagovati. Preveč se je nabralo.

»Ne joči,« je rekel mož. »Joka ne morem videti.«

»Ne joči! — — Lepo si napravil z menoj,« je dejala med jokom.

»Lepo,« se je skušal opravičiti. »Služit sem šel. Kaj pa naj bi delal tu. Živeti itak ne bi mogla oba, še eden je odveč.«

»Služit! Lepo lažeš, lepo. Tako doslej ni nihče šel služiti, da ne bi ženi povedal, kam gre. Ti pa si pobegnili. Videla sem te tisto noč, pa še zbogom nisi rekel.«

»Rekel — — misliš, da je kar tako lahko reči ženi zbogom. Povrhu, saj veš, kako je bilo. Prevarala si me, nisem dalje vzdržal. Hudo mi je bilo, a kaj sem hotel.«

»Kaj te je zdaj pekla vest, da si prišel?«

»Vest —, naposled sem vendarle tvoj mož, prisegel sem ti, čeprav na tvoje laži.«

»Tista prisega — ne boj se, ne velja. Nočem, da bi bil ti navezan name. Le pojdi v svet, oženi se, ali stori, kar hočeš. Jaz bom pa tudi živela. Otroka imam — —.«

»Sem slišal, da imaš otroka. — Pokaži mi ga.« Prinesla je otroka, že pol leta starega. Tibaut se je skušal z njim igrati in se mu je nasmihal.

»Pozno je prišel, po tvojem bi bil lahko že drugi tu.«

»Bala sem se, da bi me zapustil, moški vsi tako radi lažete.«

»Moramo lagati, drugače nam žene nič ne zaupajo. Ko pa ženski obljubiš zakon, tedaj ti vse da. No, in jaz sem ti obljudil.«

»A jaz sem te ujela. Ko sem mislila, da pojdeš, sem ti rekla, da bo otrok. No, kaj ti je bilo potlej storiti?«

»In če bi te bil vendar zapustil?«

»Ne bi me.«

»Zakaj ne?«

»Ker malo si me vendarle ljubil.« Zdaj ni vedel, ali naj to vzame za resno, ali pa se norca dela iz njega, ali pa je res tako naivna.

»Kdo ti je to rekel?«

»Kaj mi je treba praviti? Tudi nič za to, če me nisi ljubil, jaz sem tebe le ljubila. — — No, poljubi me.«

»Kje si se tega navadila.«

»Kje se je treba takih stvari vaditi. — Če bi ti slišal naša stara, kako si včasih rečeta: ‚No, malo me rad imej.‘ — ‚Kako naj te rad imam?‘ — ‚Rad me imej, kakor hočeš.‘«

Tibaut je čiknil.

»Kako je zdaj s tvojo hišo?« je vprašal čez čas.

»S kakšno hišo?«

»S tole tu. Ali jo dobiš, ali ne? Radoveden sem, kako ste zdaj napravili. Čigava bo, in kdo ima več pravice do nje?«

»Hiša bo moja,« je rekla odločno. »Tebi pa tako ni do nje. Saj nočeš delati tu pri nas. Ti bi rad samo hišo dobil, ne da bi kaj trpel za njo.« Pomolčal je.

Nato je vprašal:

»Koliko onih je še tu?«

»Naših? Zdaj so vsi, pa jih ni bilo vse leto. In drugo leto spet odidejo. Bara misli v Ameriko, kesneje še deco tja spravi, mož pa naj gre, kamor se mu zdi.«

»Tako delate pri vas?«

»A kako naj bi delali? Saj nič ne koristi, temveč skuša zapiti to, kar Bara prisluži. No, kaj praviš?«

»Slišal sem, da ga je ona prevarala, z drugimi je hodila, ko je bila že poročena. Da en otrok ni njen!«

»Kaj jaz vem, to je njena stvar in božja. Bog jo bo sodil.« To ni bil zadosten odgovor Tibautu, nekaj je mrmral. »Potlej mene tudi lahko tako zvodiš, ko Bara svojega.« — Zvodiš, je ugovarjala. Bog si ga vedi, kdo je tu kriv in kdo nedolžen. On misli, da je ona, ona pa zvrča krivdo nanj, potlej se pa spoznaj.

Tibaut je ostal pri Kustecovih, nikamor se mu ni mudilo. Kati ga je nekoč mimogrede vprašala, ali zdaj nima službe. Ne, je rekel, zdaj nima službe. Na spomlad jo pa spet dobi. Tedaj pojde nazaj? Najbrž, natančno se še ni odločil. O tem se bosta posvetovala. Počasi sta se nekako sporazumela. Zbližala sta se. Zdelo se je, da se je Tibaut pomiril. Komaj rahlo je še včasih omenil, da ga je prevarala, Kati pa se je tedaj smejala. Naj bo vesel, da se je tako zgodilo. Zdaj ima vsaj dom, tako bi pa še danes blodil brez cilja po svetu. Med tem se je pa stara Kustecovka z Baro sprla, zaradi moža, ki je prihajal pijan domov, prijel enkrat Kustecovko za janke in jo vlačil po sobi kakor snop po njivi. Kustec se je samo smejal temu, toda zabraniti, da se ne bi Bara z možem in z otroki odselila, tega ni mogel: ni bil on gospodar v hiši. Oni so si nekje najeli neko klet in v njej zmrzovali. — — Videz je bil, da je Kustecovka iskala vzroka, da bi izrinila tega pijanca, ki se je tako norčeval iz nje. Na njuno mesto pa sta se vselila v malo sobo Kati in Tibaut. Tam sta napravila nekakšno posteljo iz desk in mizo, in stari je postavil peč iz zavrženih in razbitih glinastih plošč, ki so razpadale za hlevom. Kadilo se je, toda stanovanje je vendarle bilo. Kuhali so, kar so imeli. Nekaj denarja je Tibaut prinesel, le nihče ni vedel, koliko ga

je. Sol so vedno imeli, tudi zabele ni manjkalo. In stari Kustec je vsak dan prišel v goste, zavoljo cigarete.

Kati in Joško sta se tokrat razumela. Mnogo naivnosti sta zdaj gojila. Polegala sta ob dolgih zimskih večerih, ko je bilo škoda žgati petrolej in se pomenkovala. Mnogo spominov sta obudila, celo o Vojvodini sta se doobra pomenila, namreč o tem, kako sta se srečala in ‚vzljubila‘. Nasmihovala sta se drug drugemu. O, tale majhna sreča, kako je bila prijetna. Kati si zdaj ni želela ničesar. Imela je celo novo obleko, ki ji jo je kupil mož. Šla je z njim k maši, komaj v cerkvi se je ločila od njega, ko je on moral med moške, sama pa je zavila med ženske. Zdaj se je lahko maščevala za vse zlobne jezike, ki so se drgnili ob njeni usodi, ko jo je mož zapustil.

V ljubezni pa sta postala celo naivna. Rekla sta si včasih ob večerih: Malo se ljubiva. — Kako naj se ljubiva? — Kakor hočeš. Posledica te ljubezni je bil otrok. To je Kati kmalu spoznala. Komaj mu je upala razodeti, da se ne bi preveč razsrdil. Pa se ni. Nekaj je pomomljal.

»Saj nisi hud, da bo spet otrok?«

»Ne, nisem. Naj živi, če je že tako.« Toda v njem so se že porajale nove misli. Prihajali so tudi toplejši dnevi, ljudje so že govorili o svetu. Tudi njemu je čedalje močneje vstajalo v mislih, da bi šel. Toda začelo se je drugače: prišel je k njemu nekoč neki moški in mu nekaj namignil o njegovi ženi. Za prejšnja leta. Zdaj je hotel to razčistiti, pred vsem bi bil to dovoljšen razlog za njegov odhod.

»Nisi mi še povedala, kako si prej živela.«

»Kako naj bi bila živela?«

»Z drugimi si hodila in drugi so hodili k tebi.«

»Tako, a kdo ti je to rekel.« Povedal je. Kati je pomislila. Nato je izjavila:

»No —, ta je že hodil k meni, a glede drugega ti ne morem povedati več, kot da se je zlagal.« Tibaut je dihal težko, in telo mu je drhtelo.

»Kaj pa zadeva z Vrabličem?« je vprašal.

»S katerim Vrabličem?«

»S katerim! Saj je samo eden tak.«

»Eh Joško, kakšne stvari iznašaš. — Ne vem, zakaj je potrebno vse to.« Ležala je in mislila. Čutila je, da je pot na to stran nevarna. On je nalašč tiščal sem. Ni se dal odvrniti.

»No da,« je priznala, »hodil je k meni.«

»Kaj pa je delal pri tebi?«

»Rekel je, da me ljubi. — — A jaz mu nisem verjela.«

»Zakaj pa si ga potlej spuščala k sebi.« Na to ni vedela kaj odgovoriti. On pa je dobil poguma po tem tihem priznanju. »Tudi druge stvari sem izvedel. Ne misli, da bo vse tako ostalo, kakor si hotela. Dobro, da sem vse to izvedel. Lahko si doslej z menoj delala. Vse to sem prej slutil, zdaj pa vem.«

»Dobro, če veš,« je vzdihnila. »Saj si ne daš nič dopovedati.«

»Kaj bi mi rada dopovedala?«

»Da vse to, kar si slišal, ni tako kot se tebi zdi.«

»Kako pa?«

»Malo drugače; in nisem tako živela, kot so ti pravili. — — Pa naj bo. Ti le bodi o svojem prepričan.«

Za zdaj ni hotel dalje v to smer. Kati je nekaj časa mislila, potlej se je pa privila k njemu. Zdaj, ko je bila njena skrivnost izdana, je bila brez orožja. Z drugim se ni mogla braniti, kakor da ga osvoji z ljubeznijo. Tega Kati ni natančno razmislila, vendar ji je to narekovala njena ženska nrav. Če se Kati ni takoj zaljubila v tega Tibauta, temveč bolj samo poročila, je zdaj v njej zmerom močnejše rasla ljubezen do njega. In v tej ljubezni je bila zmožna tudi — lagati. Da, saj drugače ni šlo? Zdaj, ko je poznala tega človeka, ki ga ljubi, zdaj naj bi mu priznala resnico? Vsak dan ga je gledala, kako hodi poparjen okoli. Posedal je s starim Kustecom in to Kati ni ugajalo. Že res, da je imela rada svojega očeta — bil je večni šaljivec, človek, ki zadnje čase ni delal drugega, kot da se je norčeval iz samega sebe, pri čemer so drugi čutili, da se norčuje iz njih. Po njenem prepričanju je bil škodljiv njenemu možu. Kustec je bil odkrit, nič ni prikrival napak svojih ljudi. Povrhu se mu je ta človek že prvi dan prikupil. Bil je miren in skromen. Tudi on, Kustec je nekoč tako počel: kadarkoli je odšel v svet, kadarkoli se je napil. Ampak potlej se je udal. Bili so otroci in pred njimi je klonil. Isto je zdaj delal Barin mož. Nič drugega mu več ne kaže kakor piti, a čez dve — tri leta ne bo več pil, temveč se bo udal. In prav tako bo s tem Tibautom.

S Kati pa je Tibaut nekako živel, poslej se nista nič več prepirala. Saj je za zdaj dovolj vedel. A pokoja ni imel več. Odpravljal se je. Ko so se snegovi stalili, ko je po jarkih tekla umazana voda, poganjala prva trava, tedaj se je Tibaut odpravil.

»Naveličal si se,« je dejala Kati.

»Da,« je rekel, »hudo sem se naveličal vaših laži.«

»Ne branim ti. — — Eh, Joško, kako si mi ti včasih trdil, kako rad me imaš. Kje je zdaj vse tisto?«

»Radoveden sem, kdaj sem ti tako zelo zatrjeval, da te imam rad? Nikdar. In če sem ti kdaj to rekel, sem lagal; nikdar te nisem imel rad.«

»Naj bo, jaz pa sem te imela rada in te še imam.« Ko je odhajal, ga je prosila, če ga sme pospremiti izven vasi. Privolil je. Bosa, z otrokom v naročju, je drsela po vlažnih, hladnih tleh.

»Pa kaj piši,« je rekla skoraj jokaje.

»Da, pisal bom,« je lagal, dasi je vedel, da ne bo pisal.

»Prosila bom očeta, da pišejo namestu mene, ko jaz ne znam.« In zopet sta hodila molče. Ona je skoraj tekla za njim, on pa je samo včasih krehal. Tedaj se je okrenil: »Ali misliš iti še dalje?«

»Tja do onega grma naj grem.« In šla bi še mimo grma, da se ni on tam ustavil.

»No, pa zbogom,« ji je ponudil roko, ne da bi se ozrl po njej.

»Vsaj poglej me,« je rekla jokaje, »pa poljubi me in otroka. — No, Katica, poljubi svojega tato. No, pomahaj mu z roko v slovo. — A kako zastran otroka, ko se rodi in tebe ne bo doma, kako naj ga imenujem?«

»Imenuj ga kakor se ti zdi.«

»Dobro, potlej mu bom izbrala ime, kakor bo čas, ko se rodi. Ali bi morda rad, da se imenuje po tebi, če bo fantek?«

»Pa naj se imenuje po meni, če bo fantek.«

»To sem si mislila. Rada bi imela takega majhnega Joškeca. — Oh, Joško, pa kaj piši. Vsaj naslov mi pošlji. In ne pozabi nas. Zastran mene — saj ni treba, da se me spominjaš, mnogo zlega sem ti storila. A zmisli se na otroka. Naš oče tudi niso mogli nikdar videti matere, a nas deco so radi imeli. Oh, pa če ti bo dobro šlo in nas ne boš pozabil, tedaj se spomni, da bi bilo dobro imeti kakšno kravo in kakšnega pujseka. Kaj pa, gosposko zemljo naj prosim? Mislila sem, da bi prosila dva orala, zdaj bomo štirje, zdaj bi dobili dva orala. — — Pa stopi v trgovino s starim blagom in nam kaj kupi; slišala sem, da je tam hudo poceni. Saj vidiš, da je tu težko. — — No, poljubi naju še enkrat, no, na očke in na čelo. — No, pa zbogom, pa srečno hodi, pa piši.« In že je tonil za grmovjem.

Tam od daleč se je ozrl: še vedno je stala na mestu in pomahala, ko je videla, da jo gleda. Okrenil se je, da bi ubežal neprijetnim mislim. Še na cesti je obstal in se oziral za njo. Zdaj je že šla, majhna kakor otrok, se je kotalila po poljski poti, bosa, skoraj tekla je, da je ne bi tako zeblo. Čevljev bi potrebovala.

*

Kustecovka godrnja, baba stara, zaradi otroka. Že drugi, jesti pa nič. Kaj bi taki imeli otroke, ki ne skrbijo za nje. To pa je res, Tibaut doslej ni nič poslal, še naslova ne. Lepo je napravil, fakin. To spravlja v slabo voljo še starega Kusteca.

»Da, glede tebe, niti malo me ne briga, kako se razumeta. Če si mu lagala, ali kar sta imela, dobro, to je vajina zadeva; ampak otrok je otrok; ta ni ne tvoj ne njegov; božja stvar je, in svojega zaroda še žival ne zapusti dotlej, dokler si kruha ne more sama iskati.« Kajpa, zima je, kruha nič kaj dosti. Kustecovi zvečjega stradajo. Prejšnje čase so se vračali oni z dela in prinašali kruha. Letos pa Bare z možem ni bilo, samo deca je ostala. Bara je poslala lepo pismo na starega Kusteca, ga prosila, naj lepo skrbi in pazi na deco. Vse mu bo vrnila. Naj jim daje hrane, da ne bodo preveč lačni, naj jih oblači, da ne bodo zmrzovali. In nekaj malega je poslala.

Na tako stvar je stari Kustec samo čiknil. Kaj pa, otroci so božja stvar, še žival ne zapusti svojega zaroda, kako bi tedaj on mogel mirno pustiti otroke usodi. To ga je privedlo v velik spor z ženo. »Prokleta kokodajska, kaj vrešči, čemu vrešči. Deset let že umira, pa še danes ne more umreti. Mladi pošteni ljudje pa umirajo in nihče jim ne more pomagati.«

Kati pa je nekam molčeča. Samo misli. Do zdaj je bilo vse bolj igri podobno, zdaj se začinja resno življenje. Dva otroka — to ni malenkost. Prej je že kako živela, prej, ko je bila sama. Toda, za tri ljudi kruha preskrbeti, to je v teh časih in prilikah težka stvar. Hodi za delom, a dela nikjer nič. K sosedom hodi prosit repe in zelja. Toda tudi tega naposled zmanjka. Juho kuhajo, a stari Kustec kolne. Toliko vode vse svoje življenje ni požrl. Še zadaj mu gre voda, fej, kakšno življenje. Barini otroci so lačni, Ivanovi otroci so lačni. Vreščanje ves dan, pretepanje, lakota.

»Na, zdaj imaš svojo deco,« reče naposled Kustecovka. Kustec gleda; ne more razumeti. Zakaj ona to pravi! Ali ne bi bilo umestneje, če bi on to izrekel? Kustec premišlja, kaj bi ukrenil. Če bi bil mlad, bi šel

drva sekati v log, nekaj bi le prislužil, a kaj bi zdaj, ko se komaj otepa po snegu.

Neke nedelje pa skriva torbo pod suknjič in s palico v roki odkreva po cesti. Nihče ne ve, kam ga nese pot. Zgodaj zjutraj gre, vrne se šele dva dni kasneje. Pride zvečer, ko ljudje že spijo. Na hrbtu ima polno torbo. Opoteka se, truden je.

»Otroci, vstanite; deca, sem pridite, da bomo večerjali.« Otroci dvigajo glave po tleh, kjer spijo skupaj, stiskajoč se drug k drugemu, da jih ne bi tako zeblo. Kaj pa, torba je polna, Kustec pa, z odkrito glavo, je podoben svetemu Miklavžu, beli lasje mu padajo na čelo. Torbo položi na mizo, otroci se drenjajo okoli, glave molijo zraven, da jim ja ne bi kaj ušlo. Oh, ta dedek si vedno kaj izmisli. Najbrže ima tudi zdaj kaj takega, da jih potegne, potlej se bodo pa vsi smejali; lačen se pač lahko smejiš!

Toda, za boga, saj to je vendar kruh, kar vlača iz torbe. Lep, koruzen kruh in še pogače so vmes. Moj bog, vsakega doleti lep kos kruha. Spodaj je pa moka. To je večerja, take že dolgo ni bilo pri hiši, da bi se namreč kruha samega najedli.

(Konec prihodnjic)

ZAKLETE NOČI

VLADIMIR BARTOL

1. Začarani Tivoli

Mnogo čudnih stvari je izven človeka, mnogo čudnih stvari je v človeku samem.

Nekoč sem se vračal domov skozi tivolski gozd. Bila je topla poletna noč, od onih, v katerih ne zašumi niti listič v vršičku in ko se božji mir razliva preko vsega živega in neživega. Priroda leži spokojno, kakor dobra, speča mati in ti kar čutiš njen zdravi, globoki utrip.

Naenkrat te spreleti, ko hodiš sam tako skozi gozd, nekakšen čuden nemir. Zdi se ti, kakor da se je pojavilo v tvojem območju nekaj, česar ne poznaš in s čemer nisi računal. Nekaj je sprožilo v tvojem duhu fantastične prikazni iz tvoje mladosti in nenadoma si se jim vsega predal.

Tisto noč se je z mano zgodilo nekaj podobnega. V grmovju ob potu je zašustelo, kakor je zašustelo neštetokrat. Morda je bila nočna ptica, ki je šla za plenom, ali pa se je zganila speča žival. Zdrznil sem se. Pridržal sem sapo in plaho pogledal okrog sebe.

Ni me bilo strah napadalec. Zakaj strah, ki izvira iz objektivne nevarnosti, se da premagati. Brez moči pa si proti oni čudni bojazni, ki na videz nima stvarnega razloga in ki je, kakor bi izvirala iz tebe samega. Da, prav to je pri tej najbolj neznansko, da ne veš, kaj jo povzroča. Tega čuvstva že dolgo nisem doživel. Takrat, ko sem bil še otrok, sem ga občutil vsak dan. Včasih sem se zbudil sredi noči s čudno tesnobo v srcu. Kot da mi nekaj sedi na prsih, mi je bilo, zadrževal sem dih, da se ne bi izdal, da bedim. To grozo sem čutil, če smo se pogovarjali o strahovih, o neizmernosti vesoljstva, ali ko sem prvič doobna doumel smrt...

Šel sem naprej skozi gozd. Trudil sem se, da bi stopal trdno, ali v kolenih sem čutil svinčeno težo. Poskušal sem žvižgati, peti, ali glas mi je zamrl v grlu.

Tedaj, kakor da so na mah oživele vse stvari okrog mene. V grmovju je prasketalo, kakor bi se nekdo plazil ob poti, za sabo sem čutil tihe, previdne stopinje, predme je padlo na tla nekaj trdega (morda je bil samo želod, ki se je predčasno odtrgal od veje), in nato še nekaj, kakor bi nekdo, ki ume s fantastično zanesljivostjo meriti, bril norce iz mene. Nisem si upal niti ozreti se, niti spustiti se v tek. S tiho grozo sem nadaljeval pot, ki je ni hotelo biti konca.

Bleda mesečina je silila skozi vejevje. Nad mano je zašelestelo, majhen listič se je odtrgal in se zibaje prikolobaril predme na tla. Kakor da ga je zajel meni nezaznaten zračni vrtinec, je začel šušljaje plesati pred menoj po cesti. Nedoumljiva groza me je obhajala, ko sem mu kakor magnetiziran sledil z očmi.

Pospešil sem korak, začel sem hiteti. Ko sem zagledal v daljavi pred sabo železniške tračnice, sem se bliskoma spustil v tek. In vse dotlej se nisem ustavil, dokler nisem imel tira in z njim gozda za sabo.

Šel sem skozi mesto. Tam, sredi ljudi, me je bojazen prav tako hitro zapustila, kakor je bila prišla. Ali v moji glavi se je motovilo nešteto prečudnih misli, mehanično sem odklenil vežna vrata in mehanično legel v posteljo. Dolgo nisem zaspal. Zdelo se mi je, da se pred mojimi očmi odpirajo skrivnostna vrata, toda zmerom le napol, da nisem videl, kaj je za njimi. Ali kakor luč je bila svetla v meni zavest, da sem stal to noč na pragu neznanih stvari.

2. Stol pred komandirjevo mizo

Bilo je takrat, ko sem služil vojake. S svojim oddelkom sem izmenoma poslušal teorijo v petrovaradinski trdnjavi in praktično vežbal na novosadskem letališču.

Pisali smo sedem in dvajsetega julija tisoč devetsto osem in dvajset. To noč sem bil določen za »požarnega« med dvanajsto in drugo uro. Moj prednik me je zbudil, mehanično, še napol v spanju sem zlezal v čevlje, opasal si nož in iz zaboja potegnil Descartesove *Meditacije*. S tovarišem sva naglo preštela čevlje in puške ob steni, potem sva se poslovila.

Šel sem po hodniku petrovaradinske trdnjave, stopil zdaj v to, zdaj v ono sobo in pogledal, če je vse v redu.

Tovariši so spali več ko napol razkriti. Noč je bila brezveterna in soparna. Nebo je bilo posuto z drobnimi zvezdami, ki so prodorno svetile.

Stopil sem k oknu pod luč in odprl knjigo.

Nekje je zašklopotalo okno. Ali je potegnil piš? Prisluhnil sem. Odložil sem knjigo in stopil pogledat.

Vrata in okna spalnic so bila na stežaj odprta. Zaradi neznosne vročine. Zopet sem slišal udar oknice. Morda se bliža nevihta?

Tovariš je zaječal v spanju. Za njim je zaječal drugi. Vrata in okna so zaloputnila hkratu.

Nekaj neprijetnega me je obšlo. Hitel sem iz sobe v sobo in začel zapirati okna in vrata. Tovariši so ležali goli na posteljah in glasno

hropili. Želel sem si, da bi se kdo zbudil. Pa se ni nihče. Samo premetavali so se in ječali.

— Kakor ranjenci na bojišču, mi je prišlo na misel. Tiha groza me je spreletela. V zadnji sobi je visel orjaški Makedonec s postelje z glavo navzdol, usta so mu bila široko odprta, mogočne, kosmate in od sonca skoraj črne grudi so se mu dvigale in padale; hropel je glasno, kakor bi se davil. Roke je imel zvite v pesti in se z njimi skoraj dotikal tal. Bil je popolnoma nepokrit, nag. Dvignil sem ga s težavo, pobral rjuho s tal in ga z njo pokril. Nekaj je zamrmral, najbrže kletvico, in se zopet razgalil. Ali zdramil se ni, čeprav sem ga poklical po imenu.

Nekje je zažvenketalo steklo. Okno se je razletelo. Stečem na hodnik. Oknice so loputale ob okvirje, zdele so se mi kakor v vetru plapolajoče zastave.

Spodaj, nekje ob vznožju trdnjave, je zadonel rog. Slišal sem topotanje kakor korakanje čete. Od nekod je odjeknilo kakor vrsta strelav.

Kakor prikovan sem obstal. Vrata v komadirjevo pisarno, prej zaprta, so zijala sedaj na stežaj. V sobi je bila tema. Samo žarek mesečine je sijal skozi okno, prodiral skozi naslonjalo stola pred komadirjevo mizo in jarko razsvetljeval sedež.

Zgrabila me je panična groza. Kogarkoli bi bil videl v sobi, bi se ne bil tako prestrašil, kakor tega praznega stola. Planil sem v prvo spalnico in ves tresoč se sem zbudil onega, ki mi je bil najbližji. Napol spečega sem privlekel do komadirjeve pisarne in naglo zaprl vrata. Debelo me je pogledal, poslal me k vragu in se nanagloma vrnil spat.

Kakor je prišel, tako je minil vihar. Nemirno sem koračil po hodniku, da je minil moj čas; potem sem zbudil naslednika, predal mu čevlje in puške in legel v posteljo...

Ko me je zjutraj prebudil vojaški rog, je bila moja prva misel sinočnji vihar. Vtis je bil v meni še zmerom tako močan, da sem ga moral spraviti na papir.

Čez nekaj dni sem pogledal napisano. Videl sem, da je bilo v primeri z doživetjem neznansko blede. Najbolj nesmiseln se mi je zdel strah, ki ga je zbudil v meni prazni, od mesečine razsvetljeni stol. Ali bi ga v črtici izpustil? Mu kaj pripesnil? Oboje se mi je zdelo nepravilno. Stvar sem položil *ad acta*.

Ali ko mi je dve leti pozneje — bilo je za časa bazoviške tragedije — dejal svak: »Ti si pa tak kakor Bidovec«, sem se naenkrat spomnil na ta prazni stol. — Nemara bi bil moral tudi ti...? Ali boš tudi ti...? Lotil se me je strašen nemir. Letal sem iz lokala v lokal, prisluškoval, kaj se je o onih stvareh govorilo, in našel naposled pot do svojih tovarišev rojakov. — Morda je šlo samo mimo, kakor vihar v oni petrovaradinski noči? Odleglo mi je nekoliko. Ali telo sem še dolgo čutil kakor prestreljeno.

Ko sem letošnjo pomlad ob selitvi žgal stare osnutke in rokopise, sem naletel tudi na zapiske o oni noči v Petrovaradinu. Spravil sem jih, ne vem zakaj, morda kot dokaz nečesa, česar ne razumem.

KONEC LJUBOSUMJA

MARCEL PROUST

(Konec)

Začul je trkanje po vratih. Prinesli so mu posetnice, ki je bil zanje prosil. Vedel je, da bodo prišli vprašat po zdravju, ker niso vedeli, da je njegova nezgoda resna; vendar ni mislil, da bo toliko kart in bal se je tolikih ljudi, ki ga tako malo poznajo, ki bi se vznemirili kvečjemu ob njegovi ženitvi ali ob pogrebu. To pa je bila gora kart, in hišnik jo je nosil previdno, da bi ne padle z velikega pladnja, ki so uhajale čezenj. Ali nenadoma, ko so bile pri njem, te karte, se mu je zdela gora majhna, smešno majhna celo, veliko, veliko manjša kakor recimo stol ali kamin. In še bolj se je prestrašil, ko je videl, da je vsega tako malo in zdelo se mu je, da je tako sam, in le da bi se raztresel, je pričel mrzlično prebirati imena, eno karto, dve karti, tri karte. Ah, vztrepetal je in pogledal vnovič: »Grof François de Gouvres.« Lahko bi se bil nadejal, da bo prišel gospod de Gouvres, ali že dolgo ni mislil nanj in precej se mu je povrnol de Buivresov stavek: »Nocoj si jo je nekdo pošteno privoščil, to je François de Gouvres, — rekel je, da je temperamentna, ali zdi se, da ni prav lepe postave, in premislil se je«, in začutil je nekdanjo bolečino, ki je nenadoma privrela na površje, in rekel si je: »Zdaj sem vesel, da sem izgubljen. Ne umreti, biti sèm prikovan in jo videti pri drugem vsa leta, ves čas, ko je ne bo pri meni, podnevi in vso noč! Najbrže je ne vidim take le zato, ker sem bolan, to je gotovo. Kako bi me mogla še ljubiti? Amputiranca!« Nenadoma je prestal. »In če umrem, potlej?«

Trideset let ji je bilo, preskočil je čas, krajši ali daljši, ko se ga bo še spominjala in mu ostala zvesta. Ali prišel bi trenotek, rekel je, »da je temperamentna«. »Živeti hočem, živeti hočem in hoditi hočem, povsod moram za njo, lep hočem biti in ona me mora ljubiti!«

Tedaj se je prestrašil, dihal je žvižgaje, ob strani ga je bolelo, zdelo se je, da so se mu prsa stisnila ob hrbet, dihati ni mogel prav, rad bi se bil oddahnil, pa se ni mogel. Ves čas je čutil, da diha in da je vendar premalo. Prišel je zdravnik. Honoréja je bila napadla rahla nervozna astma. Ko je zdravnik odšel, je bil še bolj žalosten, raje bi bil videl, da je zadeva nevarnejša in resnejša. Zakaj čutil je, da to ni nevarno, da je nevarno nekaj drugega in da bo šel. Spomnil se je vseh svojih nekdanjih fizičnih bolečin in se žalostil; oni, ki so ga najbolj ljubili, niso nikdar tožili, da je nervozen. One strašne mesece po povratku z Buivresom se je včasih oblekel že ob sedmih, ko je bil vso noč hodil gori in doli; tedaj se je včasih za četrto ure zbudil brat po obilni večerji in mu rekel:

— Zelo paziš na svoje zdravje; saj tudi jaz; včasih ponoči ne morem spati. In končno, človek misli, da ne spi, ampak tako zmerom pomalem pa le spiš.

Res je zelo oprezal; prav za prav je zmerom prisluškoval smrti, ki ga nikdar ni prav izpustila, ki mu sicer ni kdove kako razkrajala življenja, ali ga je vendar zdaj tu, zdaj tam izpodkopavala. In njegova astma je rastla, ni se mogel oddahnuti, vsa prsa so se mu bolešno napela,

da bi zadihala. In čutil je, da se dviga koprena, ki nam skriva življenje, smrt, ki je v nas, in opazil je, kako strašno je dihati in živeti.

Potlej se je povrnil v trenotek, ko se bo ona potolažila, in potlej, kaj bo? In ljubosumje mu je pobesnelo ob negotovosti dogodka in ob njegovi nujnosti. Lahko bi ga preprečil, dokler živi, ali živeti ne more, in potlej? Ona bi rekla, da gre v samostan, kadar bo umrl, pa se bo premislila. Ne, raje bi vedel vse in ne bil dvakrat prevaran. — Kdo? — Gouvres, Alériouvre, Buivres, Breyves? Vse jih je zagledal in stisnil je zobe, čutil je strašni nemir, ki se mu je moral tedaj zarisati v obraz. Pomiril se je. Ne, to ne bo tisto, oni ne bo veseljak, moral bi biti človek, ki jo resnično ljubi. Zakaj ne maram, da bi bil veseljak? Nor sem, da si stavim taka vprašanja, to je jasno. Ljubim jo zaradi nje same in rad bi, da bi bila srečna. — Ne, ni res, le tega ne maram, da bi ji razdražili čute, da bi ji kdo nudil več užitka kakor sem ji ga mogel jaz, da ji kdo ne bi dal vsega. Res, rad bi, da bi jo kdo osrečil, da bi jo kdo vzljubil, ali ne maram, da bi ji dali užitek. Ljubosumen sem na užitek drugega, na njegov užitek pri njej. Nisem ljubosumen na njuno ljubezen... Poročiti se mora in dobro si mora izbrati... To je kljub vsemu žalostno.

In povrnila se mu je ena onih želj majhnega otroka, otroka, ko mu je bilo sedem let in je hodil že ob osmih spat. Kadar mati ni ostala do polnoči v svoji sobi, ki je bila zraven Honoréjeve, — ker se je morala pripraviti za odhod, jo je moledoval, naj se obleče že pred večerjo in naj gre kamorkoli; ni se namreč mogel sprijazniti z mislijo, da se doma kdo pripravlja za soarejo, medtem ko sam poskuša zaspati. Da bi mu ugodila in ga pomirila, je prišla mati že ob osmih docela oblečena in dekoltirana, mu rekla lahko noč in odšla k prijateljici, da tam počaka uro, ko se prične ples. Tako je te dni, ki so bili zanj tako žalostni, ko je bil sam in je šla mati na ples, vendar lahko zaspal, žalosten, toda miren.

Zdaj bi se bil z isto prošnjo, ki jo je povedal materi, z isto prošnjo bi se bil rad obrnil na Françoiseo. Rad bi ji povedal, naj se precej poroči, naj bo pripravljena, da bo mogel že zaspati za zmerom, žalosten, toda miren, in se ne vznemirjal več zaradi tistega, kar pride, ko ga ne bo več.

Naslednje dni se je skušal zmeniti z Françoiseo, ki ga z doktorjem vred še ni smatrala za izgubljenega; odbila je Honoréju predlog nežno, ali odločno.

Kadar sta si povedala resnico, sta si izrekla tudi ono resnico, ki je morala drugega boleti, kakor bi bila začutila na dnu svoje nervozne in občutljive narave nekakšnega Boga, ki se v svoji vzvišenosti ni menil za vse te otročje previdnosti, marveč zahteval in izsilil resnico. In tako sta se bila zavezala, Honoré bogu v Françoisei in Françoise bogu v Honoréju, in pred to dolžnostjo so izginile želje, da bi se ne užalostila, in najbolj odkritosrčne nežnosti in laži iz usmiljenja.

Tudi ko je Françoise rekla Honoréju, da bo živel, je čutil, da ona veruje v to in da ga je poskušala polagoma prepričati o tem:

»Če moram umreti, ne bom več ljubosumen, kadar bom mrtev; ali kaj bo potlej, ko me ne bo več? Dokler živi moje telo, da! Saj ljubosumen sem samo na užitek, samo moje telo je ljubosumno, nisem ljubosumen ne na njeno srce, ne na njeno srečo, ki želim, da bi jo osrečil oni, ki bo to najbolje mogel — in kadar bo izginilo moje telo, kadar ga bo

premagal duh, kadar se bom sprostil vsega posvetnega kakor oni večer, ko sem bil zelo bolan, kadar ne bom več norel za telesom in bom tem bolj ljubil dušo, takrat ne bom več ljubosumen. Zdaj, ko telo še živi in se punta, ne vem še prav, kako bo; ali nekoliko si znam to vendarle zamisliti, če se spomnim na one ure, ko je ležala moja roka v njeni in sem čutil, kako v tej neizmerni nežnosti brez želja pojemajo bolečine in ljubosumje. Res, zelo bom žalosten, ko jo zapustim, ali ta žalost bo podobna oni, ki me je vrnila samemu sebi kakor bi angel v meni prišel s tolažbo, podobna žalosti, ki mi je razodela prijatelja v nesreči, dušo, podobna mirni žalosti, ki me bo očistila za trenotek pred Bogom, in ne strašni boleznimi, ki me je tako dolgo mučila, ne da bi mi dvignila srce, kakor fizični bolečini, ki zbada, ponižuje in ubija. S telesom, s slo svojega telesa se bom tudi vsega sprostil. — Da, ali dotlej, kaj bo iz mene? Oslabel bom, priklenjen sem na svoje polomljene noge in manj ko le kdaj mi je mogoče pohiteti k njej, da bi videl, ali je še tam, kjer si jo predstavljam; tu bom ostal, ne da bi se mogel premakniti, in vsi, ki si jo lahko ‚privoščijo‘ kakor jim je ljubo, se bodo lahko smejali moji boleznim in se je ne bali več.«

V noči od nedelje na ponedeljek je sanjal, da se duši, čutil je neznanško težo na prsih. Prosil je milosti, ni mogel več premakniti vse te peze, niti za trenotek ni mogel več prenašati občutka, da si tega, kar že tako dolgo leži na njem, ni mogel razjasniti. Nenadoma pa mu je bilo, kakor da je čudovito olajšan tega bremena, ki je popuščalo, popuščalo, kakor bi ga zazmerom zapustilo. In rekel si je: »Mrtev sem!«

In videl je, kako se je od njega ločilo vse, kar ga je tako dolgo tiščalo, da bi ga zadušilo; najprej je mislil, da je Gouvresova podoba, potlej samo njegova sumničenja, potlej njegove želje, potlej ono pričakovanje, ko je zjutraj že hrepenel za trenotkom, da vidi Françoiséo, potlej misel na Françoiséo. Vse to se je neprestano in nanovo oblikovalo kakor oblak, raslo je, raslo neprestano, in ni si več razlagal, kako je mogla na njem ležati ta reč, ki se mu je zdela velikanska kakor zemlja, kako je mogla biti na njem, na njegovem majhnem slabotnem telesu, na njegovem nemočnem srcu, in kako ga je to strlo. In razumel je, da ga je prav to strlo in da je bilo življenje, ki ga je živel, strto. In spoznal je, da je bila ta neznanska reč, ki je težila nanj s težo vsega sveta, da je bila to njegova ljubezen.

Potem si je rekel še enkrat: »Strto življenje!« in spomnil se je, da si je dejal v trenutku, ko ga je podrl konj: »Strlo me bo!« spomnil se je na sprehod, ko bi moral zajtrkovati s Françoiséo, in tako se mu je povrnila misel na ljubezen. In rekel si je: »Ali me je res ljubezen potrla? Ali kaj naj bi bilo, če ne moja ljubezen? Značaj morebiti? Ali jaz sam, ali življenje?« Potlej je pomislil: »Ne, ko bom umrl, se ne bom sprostil svoje ljubezni, sprostil se bom le svojih poltenih želj, svoje pohote, svojega ljubosumja.« In dejal si je: »Moj Bog, daj, da pride ura, daj, moj Bog, da spoznam popolno ljubezen!«

V nedeljo zvečer se mu je vnela trebušna mrena, v ponedeljek zjutraj ga je okrog desete napadla vročina, zaželel si je Françoisée, klical jo je in oči so mu gorele: »Hočem, da tudi tvoje oči žare, užitek ti hočem dati ko še nikoli! ... Hočem! ... mučil te bom!« Nato je nenadoma pobledele od besnosti. »Prav dobro vidim, zakaj ne maraš; dobro vem,

kaj si davi počela, in kje in s kom, in vem, da je hotel iti po mene, me postaviti za vrata, da vaju vidim, ne da bi mogel planiti na vaju, ker nimam nog, ne da bi vaju mogel ovirati. — In to le, ker bi se bolj zabavala, če bi me videla, saj je dobro vedel, kaj je potrebno za zabavo, ali poprej ga ubijem in tebe ubijem in sebe ubijem. Glej, usmrtil sem se!« In brez moči je omahnil v zglavje.

Polagoma se je umiril, neprestano ugibajoč, s kom bi se mogla ona poročiti po njegovi smrti, ali venomer so ga obdajale in se mu povračale podobe, ki jih je deval vstran, François de Gouvres, de Buivres.

Opoldne je bil sprejel zakramente. Zdravnik je rekel, da ne bo prestal popoldneva. Slabel je izredno naglo, hrane ni mogel več užiti, sluh mu je pojemal. Glava pa mu je bila še zmerom jasna, ali rekel ni ničesar, da ne bi užalostil Françoise, ki jo je videl vso potrto; in mislil je nanjo, ko ne bo ničesar več, ko o njej ne bo nič več vedel, ko je ne bo mogel več ljubiti.

Imena onih, ki jo bodo morda še imeli, ki jih je zjutraj mehanično pravil sam pred seboj, so v njegovi glavi spet romala mimo, z očmi pa je zasledoval muho, ki se je bližala njegovemu prstu kakor bi se ga rada dotaknila; odletela je in se vrnila, ne da bi se ga dotaknila. Nato mu je pozornost malo zadremala; ali nenadoma se mu je spet osvežila, vrnilo se mu je ime François de Gouvresa in rekel si je, da jo bo ta najbrže osvojil, hkratu pa je mislil: »Ali se bo muha morda le dotaknila odeje? Ne, nič ne bo.« Nato se je siloma utrgal iz sanjarij: »Kako? Pri dveh stvareh ne morem ločiti pomembnejše od nepomembnejše? Ali bo Gouvres imel Françoiseo, ali se bo muha odeje dotaknila ali ne? Françoise je le malo bolj važna.« Vendar je jasno uvidel razliko, kako je ločil oba dogodka, in ta jasnost mu je potrdila, da ga oboje kdo ve kako ne zanima več. In dejal si je: »Kako žalostno!« Nato je opazil, da je rekel »tako žalostno« le iz navade, izpremenil se je in ni mu bilo več žal, da se je izpremenil. Rahel smehljam mu je šnil čez ustnice. »Tu je,« si je rekel, »moja čista ljubezen do Françoisee. Nisem več ljubosumen, blizu sem že smrti. Ali kaj za to. Tako bom vendarle občutil pravo ljubezen do Françoise.«

Ali potem je dvignil oči in zagledal Françoiseo med služinčadjo, doktorjem in dvema starima sorodnicama, ki so vsi molili prav blizu njega. Opazil je, da nesebična in nečutna ljubezen, ki se tako sladko in nebeško širi v njem, da ta ljubezen ljubkuje stari sorodnici, služinčad in doktorja prav tako ko Françoiseo; ljubil jo je, kakor je ljubil vsa bitja, ki so mu po svoji človeški duši sorodna, in tedaj ni čutil do nje nobene druge ljubezni več. Še dognati ni mogel več, kam se je bila umaknila ljubezen do nje, ali kam je šla celo misel, da bi mogel njo bolj ljubiti kakor druge.

Jokala je ob njegovi postelji in šepetala najlepše besede od nekdaj: »Domovina moja, bratec moj.« On pa si je ni več zaželel, niti ji ne bi več mogel razjasniti zmote, smehljal se je in mislil, da njegova »domovina« ni več v njej, marveč v nebesih in na vsej zemlji. Ponavljal si je v sreč: »Bratje moji« in če je gledal njo bolj kakor druge, je bilo to samo usmiljenje, samo zaradi solz, ki so ji drle iz oči, iz teh oči, ki se bodo kmalu zaprle in ne jokale več. Ali ni je ljubil bolj in drugače kakor doktorja, stari sorodnici, kakor služinčad. In to je bil konec ljubosumja.

Poslovenil Filip Kalan.

KNJIŽNA POROČILA

Jack London: Morski vrag. Založila in tiskala tiskarna Merkur v Ljubljani.* Prevedel I. M.

London ima gotovo dovolj vsega, s čimer si pisatelj lahko utre pot do svojih bralcev. Vsebina in moč njegove tvornosti je predvsem neposrednost opazovanja in prožnost samouka, ki je obdržal vso neprisiljenost in pogum zdravega človeka, s katerim presoja pojave okrog sebe. »Morski vrag«, ki je izšel v jeseni 1904. leta in imel povsod dosti uspeha, je pustolovska zgodba iz Beringovega morja, v kateri je poleg pisateljske intuicije, opazovanja in poudarjanja tipov, orginalov, značajev, štimung, prizorov in kar je še drugih oblikovalnih kvaliteta nadpovprečnega pisatelja, še njena tendenca.

Danes najbrže ni več veliko ljudi, ki verjamejo, da je Amerika malo čudaška dežela, kjer ne delajo drugega kakor fabricirajo mase konzerv in Fordovih avtomobilov, kjer imajo v rednih presledkih svoje borzne polome, po katerih se ljudje streljajo kot za stavo, kjer je Kalifornija, Holiwood in filmske zvezde, ki se kopljejo v šampanjcu, kjer vsak teden ugrabijo roparji Lindberghovega sina in radi požirajo detektivske povesti, gledajo »šund«-filme in kjer nobeden nič ne razume o teatru in o literaturi. Zmrdavanje nad imeni: Sinclair, Dos Pasos, London, je gotovo samo še gesta, ki učinkuje docela neresno in diletantsko. Po vsej priliki proti koncu stoletja Dostojevski, Schopenhauer in Nietzsche Američanom niso dali ravno malo opravka. Videti je, kakor bi se Ameriški intelektuali s prav posebnim takom in neposrednostjo vrgli na dražljive sladčice evropske kulture. Zato ni redko, ko se pojavi pred nami, — če ne drugače, v postavi literarnega hipohondra, — mlad pesnik ali kdorkoli, ki se davi nad grizljaji pesimizma ali ljubosumno renči na svojim nietzschejanskim plenom. Vsi taki pojavi so dali Londonu dovolj povoda, da je napisal Morskega Vraga kot reakcijo na Nietzschejevo filozofijo. Mimogrede lahko večkrat slišimo kot ornament govorniško frazo, da je ta filozofija povzročila svetovno vojno; London je bil menda med prvimi, ki je to trdil, seveda bolj prepričevalno in temeljito. V koliko je Nietzsche pripomogel k Morskemu vragu, potrди London sam: »Potrudil sem se, da bi povedal zgodbo tako jasno, da jo prebere lahko vsak, ki se mu mudi. In potem je tukaj še psihološki motiv. Kajpak je v Morskem vragu zgodba, njena tendenca pa je dokazati, da nadčlovek v modernem življenju ne more uspeti. Nadčlovek je v svoji tendenci protisocialen, in v našem času komplicirane družbe in sociologije pri svoji sovražni neudeleženosti ne more imeti uspeha. Temu lahko pripisujemo nepopularnost kakega Rockefellerja, finančnega nadčloveka. V socialnem telesu deluje kot nekaj, kar draži.« — Zgodba o Morskem vragu bi bila na videz mojstrska zbirka viharjev, anekdot o okrutnem kapitanu in ubogih mornarjih, morskih psih in o lovcih, s pravljico o dveh srcih, ki se ljubita in jadrate čez razburkane morske valove svoji sreči nasproti.

»Učenjak in diletant« van Weyden se ponesreči na morju, pri čemer ga reši ladja Wolfa Larsena, »morskega vraga«, ki je namenjena na lov na morske pse. Larsen, elementarna sila mišic in primitivnega duha, prisili »gospoda« van Weydena, da ostane pri njem za kuhinjskega strežaja, ga vzgaja in strahuje ter filozofira z njim o neumrjčnosti duše, o Spenzerju, o literaturi, o Browningu, o Salomonu, o Harrisu, o veri in življenju, ki je »gibanje kvasja, pri čemer požira večji kos kvasja manjše kose« — ter ga v imenu tega gibanja telesno prepričuje o pravilnosti svojih nazorov. In van Weyden, ki bi desetkrat lahko kupil ladjo in posadko, lupi v kuhinji krompir, zvija jadra in napenja vrvi —; kulturni ameriški gentleman verjame v svoj idealistični svetovni nazor, išče pri mornarjih in lovcih »bleščečih sanj« tam, kjer je kos kruha,

* Knjigo je prevzela med svojo zalogo in v razprodajo Založba Modra ptica.

si zasluži zaradi svoje nebogljenosti vzdevek Klada in brusi svoj nož, da bi ohranil kožo pred kuharjem Muggridgeom. Čisto brez moči je ob Wolfu, ki ga ves njegov organizem sili k nasilju in s svojo silo strahuje vso okolico. Končno van Weyden pobezne z Maudo Brewsterjevo, Larsena pa vsa posadka zapusti, da osamljen umre na boleznih, ki je polagoma ohromela njegove sile.

Vsa tendenca je tako zlita z dejanjem, da ni nikoli narejena ali neokusna. London je človek, ki se je dobro zavedal vsake podrobnosti in če hočete njene življenjske pomembnosti; zato tudi njegove knjige niso krhke in izsušene, temveč lahko povsod čutimo nasilno pretakanje rdečega soka. Učenjaki mirno obdržijo specifično težo svojega mesa, in fantazija ima še vedno svoje gnezdo v živem telesu, iz katerega se dviga toplo in s svojimi sedemdesetimi srčnimi utripi v minuti. — Wolf Larsen je napetost prvin, kvasje, ki se neprisiljeno giblje in požira vse, kar mu je na poti ter nastopa divje kot katastrofa in se sklicuje samo na svojo silo. Kot radoveden divjak sili naravnost za spoznanjem. Mornarje muči zaradi grobe vivisekcije, iz veselja nad odkrivanjem, iz zavesti premoči in zaničevanja slabosti, zaradi upora in iz upornosti. To so sestavine te nadčloveške moči, ki je nepreračunljiva ko nesreča in nasilna, da povsod izziva odpor in sovrašтво. Tako lahko deluje ta individuum samo izven normalnega sveta v izrednem svetu brez zakonov, na primer na ladji »Duh«; vendar vidimo za to fantastiko še drugo panoramo, panoramo sistema izkoriščanja: »Eden si izmed množice ljudi, ki so si ustvarili tisto, kar nazivajo vlado; ki so gospodar vseh drugih in uživajo živč, ki ga pridobivajo drugi ljudje in ki bi radi požrli samega sebe. — Ti bi se rad vrnil na suho, kjer je prav ugoden prostor za tvojo vrsto svinjarije. Jaz pa imam take muhe, da te obdržim na tej ladji, kjer procvita moja svinjarija.«

Knjiga je s svojo idejo vred umetniško izčrpana celota. London je vedno znal izrabiti vsak oseben doživljaj za umetniški dogodek in tako niti pri tako kočljivi snovi nikoli ne učinkuje kakor bi govoril izza katedre, marveč vzdrži privlačen, zanimiv in živ ritem. Nobena misel se ne ponuja kot vsiljiva deklina, marveč vedno preprosto in organsko zraste iz stvari same. Ob vsem se lahko smehljamo eterični nedotaknjenosti idealističnega van Weydena, ki je povit v vse prečiščene bombaževine intelektualne Amerike in se znajde sredi nasilnega življenja ter mora odigrati svojo partijo z Larsenom. Nedognana stran knjige je gotovo erotika, ki se ziblje na umirjenih valovih nekakšnega viteškega gentelmenstva, na ljubkih opazovanjih velikega dečka in ganotjih nad ženskimi lasmi, da ostane nazadnje samo uboga, skopljena sirota z okrnjenim truplom in to od glave do prsi.

Prevod preseneča s svojo brezupno zanikrnostjo. Prevajalca na primer: »spletava mrzleča neobčutnost«, »minuli dogadljaj ga ne zanima«, »lahko nekaj pronajde«, »razreši z a d a č o« in »pozna ozadje roke« (najbrže za hrbet roke) itd. Besedni red je večkrat nemogoč in stavki stilistično neslovenski. Več menda ni treba navajati; danes med našimi prevajalci tako skoraj ni več diletantov. Gotovo pa je, da ga tudi ta knjiga ni zaslužila.

Adrijan Janc.

Štefan Zweig: Marija Antoinetta. Prevedel Fran Albreht. Izdala in založila Tiskovna Zadruga v Ljubljani. 1933.

Kakšen more biti naš odnošaj do te zgodovinske osebe danes, ko so se celo ideje, ki so pomagale njej na šafot, že skoro preživele? Gledamo jo lahko že iz take razdalje, da je vsak zagovor prav tako nepotreben, kakor bi bilo smešno še vedno poudarjati njene slabosti. Njena sodobnica, velika francoska pisateljica Madame de Staël — po vrhu vsega še celo hči odžaganega in užaljenega ministra — je morala svoj kratek spis o njej izdati pod psevdonimom in na vse načine opravičevati svoj za tiste čase nerazumljivi zagovor te »grešnice«. Nam pa gre zdaj za »celotno osebnost«, naš odnošaj do nje postaja zgolj zgodovinski in estetski, zanimamo se za to tragično

žensko s prav tako ljubeznijo, s kakršno bi radi rekonstruirali našemu modernemu duhu obraz kakega faraona, in nam je pri tem dragocena vsaka malenkost. Zasluga Štefana Zweiga je, da je na podlagi vseh znanstveno že razčiščenih podatkov, neštevilnih knjig in člankov po francoskih revijah prvi podal sintetično psihološko studijo in tako restavriral pred nami celotno postavbo tega povprečnega značaja, ki je neglede na svojo pomembnost ali nepomembnost izrazil reprezentant svoje dobe. Prav tako, kakor je n. pr. Cesare Borgia izrazito renesančna in Avgust Močni izrazito baročna figura, tako je tudi Marija Antoinetta za nas zastopnica rokokočnega sveta.

Ta doba je morda najlagodnejša, kar jih poznamo, najlahkomišljenejša, samozavestni, skrajni podaljšek dobe Ludovika štirinajstega, ki jo imenujeta Voltaire in tudi Nietzsche največje v zgodovini. Izčrpani so vsi apodiktčni religiozni in moralni principi, vse življenje se giblje pri vsej svoji bujnosti s skoro pravljnično lahkoto, nekam sumljivo tiho. Samozadovoljna, igrajoča se doba, brez velikih moralnih in duhovnih pretresljajev. To je tudi doba genialnih pustolovcev in šarlatanov: vse se hoče zabavati za vsako ceno in pričakuje čudežev že na tem svetu. In tudi stari šegavi prerok, milijonar in graščak ob ženevskem jezeru, pesnik in špijon ter prijatelj vseh takratnih knezov, Voltaire, spada presenetljivo v ta čas, kljub svojemu skepticizmu in ideologiji, ki nam zaradi zastarelosti tako rada brani pravilno presojeti njegove čisto umetniške vrline.

V takem ozračju živi Marija Antoinetta svojo usodno idilo, proč od človeštva, proč od kralja in dvora, proč od Pariza, od celega sveta. Med svojim sedemletnim neprosto-voljnim devištvom v zakonu z Ludvikom šestnajstim še ni bila spoznala pravega življenja; razmerje do Axela Fersena, edinega človeka, ki ga je kdaj ljubila ta vele-obrekovana »vlačuga«, še ni zavzelo oblike ljubezni. Ker ne pozna življenja, stavi nanj pravljnične zahteve. V svojem Trianonu si gradi paradiž na zemlji, obdana je od najštevilnejših samovoljno izbranih prijateljev, katerim razmetava po zgledu atenskega Timona milijone, vendar ji vsa ta družba ne pomeni nič več kakor vsak posameznik. Nekaj izzivalnega — prav tako kakor v njeni smrti — nekaj vsemu človeškemu kljubovalnega je v tej idili, čistejši od samote preroka, ki se v svoji sreči ni sposoben niti grohotati, kaj šele smehljati.

Gradba Trianona in Versaillesa je zahtevala več žrtev ko gradba piramid in je stala več denarja ko Sueški prekop ali transsibirska železnica. Vse to zapravljivo razkošje se nam zdi danes lahko blazno in nepotrebno. Toda samo, če pomislimo, kako podobno razkošje učinkuje že pri Napoleonu, zlasti pa pri nekaterih poznejših meščanskih in komercialnih monarhijah nenaravno, pogosto neokusno, se nam vsiljuje misel, da dvorsko razkošje osemnajstega stoletja, razkošje Versaillesa in Trianona vendarle ni bilo brez vsakega smisla.

Ta doba se bliža svojemu koncu, brez bolezní in brez pretresljajev, veličastno je to umiranje kakor razpadanje stare razvaline in šele prav v poslednjem trenutku si upajo nebolgljenci razbijati po tem polmrtvem velikanu, ko so se dodobra prepričali, da se nikoli več ne dvigne v svojo obrambo. Nič ni bolj nedramatičnega in dolgočasnega kakor prva polovica francoske revolucije. Cela leta že traja ta »revolucija«, a nikoli ne vemo, ali je že izbruhnila, ali pa pravi, odločilni udarec šele pride. Neizmerno dolgo se že vleče ta kaos parlamentarnih, človekoljubnih tirad. Temu se pridružuje še nepopisno trpljenje prebivalstva (ki hodi po kostanj v žerjavico za visoko buržoazijo, ki je bila tedaj najnezadovoljnejši element), simulantstvo in demagogija, izdajstva ter do tedaj neslutena korupcija. Vse to so začetki francoske revolucije — o kateri se je Napoleon ponovno izrazil, da bi jo bilo prav lahko preprečiti. Proti vsemu temu pa ostane dobrohotni bebec, »tiran« Ludvik XVI. ne samo brez moči, marveč si tudi ne prizadeva niti s prstom migniti v svojo obrambo. Prisostvuje navdušenim manifestacijam množice in nikoli ne ve, ali je vse to triumf ali porog —

ali je res še vedno suveren Francije ali pa že čisto navaden arestant. To malomarno, brezbrizno propadanje, ta brezprimerni *laisser-aller* mora začuditi celo tiste, ki se a priori navdušujejo za vsako revolucijo, od upora angelov pa vse do južnoameriških operet na prostem. To je bilo naravnost izzivanje revolucionarnega poguma in navdušiti bi moralo celo ljudskega tribuna, gospoda Mirabeauja, če bi v kraljevih trezorjih slučajno ne preostajalo še nekaj milijonov, pripravljenih za podkupovanje.

Zweigove knjige odlikuje predvsem brezobzirna, morda nekoliko indiskretna odkritosrčnost in lahko trdimo, da jih dela to šele prav zanimive. Smelo nam odkriva in poudarja v življenju Stendhala, Kleista, Nietzscheja itd. marsikatero nenavadne simptome, ki si jih drugi pisatelji upajo komajda sramežljivo omeniti. To je njegov čisto poseben *passion*. Zweig ume iz estetskega dejstva napraviti senzacijo in nas držati v napetosti, zlasti pri stvareh, ki jih še ne poznamo. Toda naj se pri tem še tako ozira na sodobni okus, je vendarle res, da se avtor v tem zaletu nekje na sredi ustavi in tako večina njegovih knjig proti koncu zbledi v abstraktnem in nejasnem patosu. Pri »Mariji Antoinetti« pogrčemo teh hib. Ta knjiga je najboljša Zweigovo delo, tu ne prevladuje duhovitost nad kompozicijo, nikaka, sicer še tako zanimiva in »demonična«, razkritja nad celoto. V zadnjem času pri Zweigu nič več ne opažamo tolikega, včasih že neznosnega patosa in nekega — za večino židovskih pisateljev tako značilnega — skoro sladostrastnega opajanja nad lastnimi paradoksi in duhovitostmi. Njegova osebna globokoumnost se tu umakne objektivnemu in plastičnemu pripovedovanju zgodovine. Zelo nazorno se vrste pred nami vse figure, ki bodisi neposredno posegajo v kraljičino usodo ali pa nas zanimajo zgolj zaradi svoje pomembnosti: finančnik protirevolucije Batz, prekrasna in diskretna postava Axela Fersena, kraljičinega ljubimca, hipokritni in prenagljeni reformator Jožef II., genijalni in pustolovski Beaumarchais, ki hoče izsiliti od Marje Terezije s svojim pamfletom lepe tisočake ter ga ta preprosta in poštena žena kratko in malo vrže v zapor kot navadnega capina; Gluck, kateremu pripomore Marija Antoinetta do uspeha v nedostopnem Parizu; Lafayette, čigar gobezdavo neodločnost in stremušvo po popularnosti poznamo tudi iz nedavne Mussolinijeve drame »Sto dni«; kaotični, vulkanski in zagonetni zločinec in pustolovec Mirabeau, čigar truplo v Panteonu oskruni množica, ko izve, da je bil podkupljen od Bourbonov; »največja sleparka vseh časov« (Zweig je velik mojster v pretiravanju), potomka kraljev Valoisov La Mottova in njena žrtev, ubogi kardinal Rohan ter končno še povsod pričujoči Cagliostro itd. itd. Vsak od njih je karakteriziran kratko in plastično, tako da ga tudi preprosti čitatelj, ki se s temi stvarmi ne bo nikoli več ukvarjal, ne bo več pozabil. Sredi te bujne množice najbolj nesorodnih in antipodnih tipov pa se dviga preprosta postava Marije Antoinette, najbolj naivnega, če hočete otročjega, pa zato na drugi strani najpoštenjšega in najdoslednejšega bitja svoje dobe. V sreči brezskrbna in nebrižna kakor metulj, se dvigne v nesreči zgolj s svojim pogumom do herojstva in postane tako »boginja gracije in okusa, nato pa trdo preizkušena in izbrana kraljica vsega trpljenja«.

V Zweigovem razvoju, ki je šel od pisatelja preko esejista in esteta do pisatelja biografij, lahko vidimo, da moramo dajati prednost dobri reportaži pred slabo literaturo, četudi je to morda »nižja vrsta ustvarjanja«. To njegovo najobjektivnejše in organsko najbolj uravnovešeno ter prav zato najboljše delo, ki ga je posvetil ta duhoviti estet in kozmopolit usodi te povprečne osebnosti, ima veliko dokumentarično vrednost. Zaradi njegove dojemljive nazornosti pa ga bo lahko bral in pravilno razumel vsakdo, ki je že kedaj kaj slišal o Mariji Antoinetti.

Slovenski prevod očituje predvsem veliko kulturo ter ima pred originalom to prednost, da nekoliko ublaži Zweigov še vedno malce pretirani lapidarni in patetični slog. Tiskarski škrat je zagrešil neštevilne napake v francoskem tekstu, kar končno tudi ni vseeno.

P. D o n a t.

ALI VESTE

da kaže znana italijanska socialna pesnica in boriteljica Ada Negri v zadnjih delih vedno več naklona k izraziti religioznosti in katolicizmu.

da je za Goethejev jubilej H. H. Houben izdal knjigo »Goethe in policija«, kjer so zbrane vse anekdote in vsa resnična dejstva iz pesnikovega razmerja do oblasti. Knjiga priča, da Nemčija pod oblastjo mecenskih knezov v svoji državotvorni moralni ozkosrčnosti ni bila nič drugačna kakor danes. Weimarski vojvoda in neposredni Goethejev gospod je pesniku naročil, naj mu izdela osnutek cenzurnega zakona, ki so ga pozneje prevzele vse nemške države. Na podlagi tega zakona je bil kot prvo nemoralno delo v Berlinu prepovedan Goethejev »Egmont«, na Sškem »Faust« in v Leipzigu »Werther«, ki so mu šele policijska prokletstva in prepovedi prinesle tak sloves in tako škodljivo moč, da so se zaradi tega pobijali mladi ljudje. »Werther« edino na Bavarskem ni bil zapljen in edino tam ni knjiga vzbudila prav nobene pozornosti ali pogubnih posledic.

da je truplo pred kratkim umrle francoske pesnice Ane de Noailles, ki je veljala za nekako oficijelno pesnico francoske republike, pomagal balzamirati tudi veliki francoski lirik Elie Faure kot asistent svojega brata, profesorja medicine na pariški univerzi. Pesnik velja za enega najboljših strokovnjakov v balzimiranju, toda take usluge umrli sestri po duhu najbrž ni in ne bo nikdar več izkazoval in tudi težko, da bi jo kateri drugi poet na svetu.

da so v Moskvi odprli v Osrednjem parku kulture in počitka dom za književnike. Dom bo nosil ime Maksima Gorkega. Postavil ga je odbor Zveze sovjetskih književnikov, da bodo pisatelji in umetniki imeli nekje priliko za odmor v družbi tovarišev istega poklica. Pred domom je urejen prostor za literarne nastope, recitacije, prireditve, v stavbi sami se nahajajo specialno urejeni delovni prostori za vse književnike, ki hočejo tam delati. V skrbi za duševne delavce in v upoštevanju njihove važnosti ter vpliva je torej Rusija daleč pred ostalim naprednim svetom, ki je književnike in umetnike teoretično vedno proglašal za svoje preroke, praktično jih je pa puščal dostikrat od gladu umirati.

da so v Hamburgu na zahtevo Hitlerja odstranili iz občinskega parka stari Heinejev spomenik in z njim zadnjo nevarnost za čistost nemškega duha.

da je v založbi Rütten v Frankfurtu izšla zanimiva knjiga kramljanj in duhovičenj z naslovom »Filozofija zrcala« (Philosophie des Spiegels). Napisal jo je Rudolf G. Binding verno v smislu naslova in opozarjamo predvsem dame, naj bero to filozofsko apologijo v ženskem življenju toliko uporabljane stvari.

da so londonske Times pred dobrim letom prinesle naslednji mali oglas: »Odkrivalska in sportna odprava za raziskovanje rek v srednji Braziliji in po možnosti tudi za razjasnitev usode polkovnika Fawceta ima prosti še dve mesti za lovce.« Ta oglas je slučajno bral tudi neki Peter Fleming, sicer v službi pri očetovem podjetju in se kot lovec udeležil odprave. Po vrnitvi je napisal knjigo »Evensong« (Večerna pesem) in sicer tako dobro in tako lepo po stvarnih opisih pragozda in divjine, ter tako prepričljivo po pristnem vživljanju v življenje njunih prebivalcev, da je njegovo delo na mah postalo najbolj zaželena in najbolj brana knjiga v letošnji angleški sezoni. Prodali so je prvih štirinajst dni nad petstotisoč izvodov in če mora kdo imeti tisti mali oglas za oglas, ki nosi srečo in uspeh, je to prav zatrdno pisatelj knjige, ki se mu ob začetku potovanja o čem podobnem niti sanjalo ni.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

**Salda-konte, štrace, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

**KDOR VARČUJE
SIVIH LAS SE
OBVARUJE**

Za vse naše
vloge in obveze
jamči
z vsem premoženjem
in vso davčno močjo

**Dravska
banovina**

**HRANILNICA
DRAVSKE
BANOVINE
LJUBLJANA
MARIBOR
CELJE**

**.KVERTA™ D-1
03
LJUBLJANA**

Kardalvska 3 r 2 Vozarski pot 1

**TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA**

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**